Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...томнай 1921 оной ...ин 21-нээ гарана. | № 217 (18240) | 1989 оной сентябриин 20, среда | Сэн 3 мүн.

БРИФИНГ БОЛОБО

Сентябриин 18-да СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын хэблэлэй түбтэ брифинг боложо, маней оронһоо гадаадын гүрэнүүдтэ байдаг элшэн сайдуудай нэгэн совет болон гадаадын журналистнуудай урда үгэ хэлэбэ. СССР-һээ Сириин Араб Республикада байдаг элшэн сайд А. И. Зотов хоёр гүрэнэй хоорондохи мунөөнэй харилсаан тухай хөөрөөд, мунөө САР-та политическэ ехэ анхарал хандуулагдана гэжэ мэдүүлээ. Юундэб гэхэдэ, тэрэ Дутын Зүүн зүгтэхи байдалые гуримшуулгын эгээл шухала «зүйлнүүдэй» нэгэниинь болоно.

Буу зэбсэгүүдэй асуудалнуудаар «Вашингтон таймс» газетэдэ толилогдоһон американ экспертнүүдэй хэлэһэн үгэнүүдтэ СССР-эй МИД-эй мэдээсэлэй захиргаанай начальник Г. И. Герасимов шүүмжэлхы сэгнэлтэ үгэбэ.

Ороной урда болон хойто хубинуудай премьер-министрнүүдэй байгша оной октябриин 12-то Пханмунчжом хотодо үнэргэгдэхэ хөөрэлдөөнүүдтэ бэлэдхэл һэргээхэ тухай Пхеньянай дурадхалые Сеулай зубшөөжэ байһан ушар хадаа бүтэмжэтэй һайн алхам болоно гэжэ Советскэ Союз тоолоно гээд брифинг дээрэ тэмдэглэгдээ.

Сентябриин 17-до ПНР-эй зарим хотонуудтахи совет посольствын, консульствонуудай, бусад түлөөлэлгэтэ эмхинүүдэй байшангуудай урда хархис бүлэглэлнүүдэй хабаадалгатай митингнүүд, жагсаалнуд эмхидхэгдэжэ, Советскэ Союзда зүрюу харша лозунгнуудые, транспарантнуудые барижа ябаһан, гүтамшаг муухайгаар хашхералдаһан, харааһан байгаа.

(ТАСС).

ЖУРНАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ НОМЕР

«Известия ЦК КПСС» журналай 9-дэхи номер хэблэгдэн гараба. Партийн Центральна Комитедэй 1989 оной август һарада хэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэлээр номер нээгдэнэ, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой болон секретариадай шэнэ шийдхэбринүүд толилогдоно. 1989 ондо партийна организациннуудта болохо тоосоон ба һунгалта тухай тогтоолнууд, М. С. Горбачевой элидхэлэй захяа заабаринуудые, союзна республикануудай Компартиннуудай ЦК-нуудай, партийн крайкомууд болон обкомуудай нэгэдэхи секретарьнарай зүблөөн дээрэ хэлэһэн үгэнүүд соохи дурадхалнуудые, ажагалтануудые бэлүүлхэ тухай, гэр байрын асуудалнуудаар Ярославска областийн ажалшадай бэшэгүүд тухай тогтоолнууд тэдэнэй дунда бии.

Горьковско областийн худалдаа наймаанай предприятинуудай ажал хэрэгүүдые, Карелийн АССР-тэ ветерануудай һуудал байдал хангалгые шалгаха тухай, Саратовска областийн Балашово хотын коммунистнуудай дохёонуудта хандалга тухай, мүн Дагестанай АССР болон Смоленскэ область тушаа урда тэнэ абтаһан тогтоолнуудай ямараар бэлүүлэгдэжэ байһан тухай, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Партийна хиналтын комитедэй хүдэлмэри тухай мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

Союзна республикануудай Компартиннуудай ЦК-нуудай, партийн крайкомууд, обкомуудай болон окружкомуудай нэгэдэхи секретарьнарай бүридэлтэй, мүн КПСС-эй һунгагдамал хүтэлбэрилхы органуудта ородоггүй нэгэдэхи секретарьнарай тобшо намтарнуудтай журнал танилсуулна.

30-40-дэхи онуудай, 50-дахи онуудай эхинэй үедэ хабаатай байһан хашалта харшалалтанууд тухай материалнуудые нэмэжэ шэнжэлхэ талаар КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой комиссиин документнүүд «О параллельном антисоветском троцкистском центре» гэжэ материал соо хөөрэгдэнэ.

Парти дотор бэлүүлэгдэжэ байһан хубилган шэнэдхэлгэ тухай партийна хүдэлмэрилэгшэд юун гэжэ бодомжолноб? «Тобшо мэдээсэл» гэһэн булэгтэ толилогдоһон партийна комитедүүдэй пленумүүдэй протоколнуудһаа абтаһан хубинууд энээн тухай хөөрэнэ.

Уншагшадай гуйлтаар бэлдэгдэһэн номерой материалнууд элдэб янза юм.

«Архивһаа абтаһан фото-зурагууд» гэһэн шэнэ гаршаг доро үнгэрһэн сагай хоморой шухаг фото-зурагууд барлагдана. Ленинэй зарим фото-зурагууд эдэнэй тоодо ороно.

«КПСС-эй ЦК-гай почто» гэһэн булэг 1989 оной түрүүшын хахад жэлдэ эрхэтэдэй КПСС-эй ЦК-да эльгээһэн бэшэгүүдые, хандалганууд темэ темээрнь шэнжэлнэ.

РКП(б)-гэй VIII съездын хаамал заседанинуудай стенограмма журналай архивай булэгтэ түрүүшынхэ толилогдоно. Сэрэгэй политикын асуудалнууд тэдэнэй дээрэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа

(ТАСС).

ПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

ССС-эй Центральна Комитедэй ээлжээтэ Пле-...удэлмэреэ сентябриин 19-дэ эхилбэ. КПСС-...лжээтэ XXVIII съездые зарлаха тухай, мү-...й эрхэ байдалда партийн бэелүүлхэ национа-...а политика тухай асуудалнууд Пленумэй зүб-...лэлсэлгэдэ табигдаа.

...ПСС-эй XXVIII съездые зарлаха тухай асуу-...р КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь ...Е. ГОРБАЧЕВ үгэ хэлэбэ.

...ленум съездые 1990 оной октябрь һарада зар-...гдаа гэд тогтоогоо.

Съездын зүблэхэ зүйл баталагдаба:

1. Хубилган шэнэдхэлгын ябаса ба партийн зорилгонууд тухай. КПСС-эй Центральна Комитедэй тоосоон.

2. КПСС-эй Центральна Шалгалтын Комиссиин тоосоон.

3. КПСС-эй Устав тухай.

4. Партийн түбэй органууд ые һунгалга.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюро съездын урда тээхи тоосоото-һунгалтын кампаниин болзор, тэрэниие үнгэргэлгын гурим, түлөөлэлгын нормо, съездын делегадуудые һунгаха гурим тухай дурадхалнуудые бэлдэжэ, тэдэниие ЦК-гай Пленумэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха гээд даалгагдаа.

Удаань М. С. ГОРБАЧЕВ «Мунөөнэй эрхэ байдалда КПСС-эй бэелүүлхэ национальна политика тухай» элидхэл Пленум дээрэ хэбэ.

Пленум хүдэлмэреэ сентябриин 20-до үргэлжэлүүлхэ.

(ТАСС).

...ТАСА ХУРЯАЛГАДА, ТЭЖЭЭЛ ...ЛЭДХЭЛГЭДЭ—ЭРШЭ, ШАНАР

...жэлэйнгээ ургаса ...бүри һайнаар үнгэр...ибди. Юундэб гэхэ...са нёдондоо ойхиноо ...нуугаар гараа. Нэбта...ан тарязгаа һайн ...таар суглуулжа абаха ...бари маней механи...та бии байхэ,— гээд ...колхозой ерендаа...ны Жигжитович Ши...ин хөөрэнэ.

...ТҮГЭС ...ЭДЭҺЭНЭЙ ...ШААР

...Кабанскын районой ...ОПХ-да болоожо үн...минжер-зублөөдэ ха...даа тэрэ огоо шэ...арганнуудтай танилса...а. Тиимэнээ арендаа...тнуудай дуй дүршэ...нөөр хэрэглохээр ха...

...ролтын ёсоор хуряал...ногжэ байһан арен...а, түлбэрээ хуряагдаа...ан хэмжээгээр бэшэ, ...ануулһан тарязнай эрэ...а байһан хадаа ху...шэрэгэ онсо агаа...дуулна.

...н ондо сабшаганай ...ба...ал муугаар гараа ...ы һайнаар суглуулжа ...ш эндэ ехэ удха шаа...

...ой хэды центнер ...ража абахэбта?— гэ...адамай.

...шалсн багаамжалха...гектарай 18 центнер ...лгаар байна,— гэжэ ...ы харюусаа һэн.

...жэлэй байдалаар ...у бэшэ гээшэ. Унгэ...ргаа паар охээр ха...дахэнээ гадна, һай...ууриилэгдэжэ бэлдэ...ии дээрэ эрхим сор...ир тэриилга хэһэнэй ...ж ургаса хуряаһан.

С. УБЕЕВ.

...и район.

НӨӨСЭЛЖЭ ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛҺЭЭРБДИ

Энэ жэлэй эрхэ байдал ехэл хүшэрхэн байба. Сагай уларилай тогтуурригүй байһан ушарһаа бидэнэрэй һанаһан хэрэгээ гүйсэд бэелүүлхэмнай нилээд хүшэрхэн болонхой. Хэды нимэ байдалтайшье һаа, ажахын таряан ажалай хүдэлмэрилэгшэд эгээл мунөө харюусалгатай хоёр кампани—ниитын адууһа малда үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ, ургаса хуряаха хүдэлмэрэз нэгэ доро эрхилжэ байна. Тракторно-таряан ажалай нэгэдэхи, хоёрдохи бригадын гэшүүд үбһээ һүрилжэ, үни хада дүүргэхэй. Гурбадахи бригадын механизаторнууд морин болон гар хажуушадай звеноонууд һүүлшынгээ гектарай ногоо сомоо болгожо, дуурһахаяа ябана.

Бидэ байгша ондо колхозойнгоо нүгэ сабшалан дээрэнээ 10 мянган центнер үбһэ һүрилхэ һаа, мүнөөдэрэй байдалаар тэжээл бэлэдхэлгын үшөө дүүрээдүй байхада, 11,4 мянган центнер тэжээл нөөсэлэнхэйби. Энэ жэлэй малай үбэлжэлгын үедэ ниитын адууһа малда бүхыдөө 12,2 мянган центнер үбһэн бэлэдхэгдэхээр хараалагдана.

Тракторно-таряан ажалай бригадануудай дундаһаа хүдөө ажахын үйлэдбэрилие эмхидхэжэ шадаха дүй дүршэлтэй механизатор, маней урдаа хараха хүнүүдэй нэгэн Г. И. Полянскийн хүтэлбэрилдэг хоёрдохи бригадые онсолон тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ. Юуб гэхэдэ, энэ коллективэй гэшүүд даалгагдан үгтэһэн 157 гектар нүгэ сабшалангай гектар бүриннөөнь 20 центнер ногоо сабшажа абаха даабаритай һаа, мүнөө эсэсэй дүнгөөр тэрэнээ 9 центнерээр үлүүлһэн габьяатай. Нэгэдэхи тракторна бригада (бригадирынь И. П. Фурсов) бэлэн бэлэн ургаса хуряажа абаһан байха юм. Наил Хайрулович Хайрулинай даадаг морин болон гар хажуушадай звеногойхид зунай һарануудай туршада үсэд шангаар хүдэлжэ гараба. Эдэнэр техникын ябахагүй газарай ногоо сабшажа, һүри болгон бодхоогоо. Иигэжэ тус звеногой гэшүүд ехэнхи ажалаа бар хүсөөрөө хэжэ, мүнөөдэрэй байдалаар 1000 центнер үбһэ бэлэдхэжэ, даабарияа 300 центнерээр үлүүлһэн байна. Энэ коллектив 300 центнер тэжээл үшөө нэмэжэ нөөсэлбэ.

Бэлэдхэгдэһэн тэжээлэй шанарыень абаад харабал, 80 процентнь 1-дэхи, 2-дохи классаар абтаба.

Урда жэлнүүдтэ адляар байгша ондо шэмэтэй тэжээл нөөсэлхэ хүдэлмэри үргэн дэлисэйгээр ябуулагдана. Һүүлэй дүнгөөр 6000 тонно силос дарагдаад байна. Энэ шухала ажал үшөөл үргэлжэлнөөр. Силос даралга дээрэ Т—150 тухэлэй хүсэтэй 3 трактор, КПКУ-75 тухэлэй агрегат хүдэлгэгдэнэ. Эдэ техникые дүршэлтэй механизаторнууд Анатолий Дмитриевич Федоров, Виктор Николаевич Яньков, Владимир Иванович Смирнов гэгшэд жолоодожо, үдэр бүри үндэр дүнгүүдые туйлана.

1987—1990 онуудай малай үбэлжэлгэдэ бидэнэр витаминтай ногооной гурил нөөсэлжэ байнабди. Эндэ Георгий Васильевич Петряковой ударидадаг звеногой механизаторнуудай 305 тонно сэнтэй тэжээл гаргажа, склядта эльгээгээ.

Набша намсаагай элбэг байһан ушарһаа бидэ энэ жэлдэ 500 тонно витаминтай ногооной гурил гаргаха арга боломжотойбди.

В. ПОЛУЕЕНКО,
Мухар-Шэбэрэй районой «Родина» колхозой ахамад агроном.

Малай үбэлжэлгэдэ бэлэдхэлгые шалганабди

УРДАМНАЙ ЕХЭ ЗОРИЛГО

Хонин ажалай энэ үнгэрһэн жэлдэ маней гэр бүлэ түрүүшынхээ арендээ подрядай ёһоор хүдэлжэ туршаба.

Байгша ондо зуун эхэ хонин бүриһөө дунда эзэгээр 100 хурьта түлжүүлжэ, хурьган бүхэнөө 22 килограмм шэгнүүрэйгээр эхэнэнь һалгаажа тушаагаа һэмди. Хониндоо нооһо хайшалха түсэбнай нэгэ бага дуташоо.

Тиибэ ябашье подрядайнгаа эзэлсэнэй ёһоор, маней гэр бүлэ энэ жэлдэ 30 мянган тухэриг продукци үйлэдбэрилгэ һаа, 32 мянга үлүүтэй тухэриг продукци абаабди. Жэл соо үбһэ тэжээлдэ, ажалай түлөөнэндэ болон бүсад гаргашануудта 25 мянган тухэриг гаргаха байһан һаа, тэрэнээ 5 мянган тухэригөөр бага гаргаша хэгэбди гэжэ тоолоноби.

Нэн түрүүн үбһэ тэжээл өөһэдынгөө хүсөөр бэлэдхэжэ, горитой алмалта хэгэбди.

Ехэл гандуу уларилтай жэл байжа, Зүүн-Гол гэжэ газартахи 20 гектар сабшалангаймнай ногоон муушаг байгаа. Хабартаа шэбэ һайса гаргажа үтэгжүүлһэн, ергэтэй соонь уналһанаймнай ашгар лэ үбһэн гараа гэжэ һаканашаб. Тэрэнээ һогооборишье үлөөнгүй, ехэнхиинь гар хажуураэр сабшажа, 400 центнер үбһэ һүрилөөбди. Тусэбнай 220 центнер байгаа. Хажуудань зелёнкоёо һайнгаар абаа һаснай, 598 эхэ хонидто хүрэхэ бүдүүн тэжээл нөөсэлэгдэхэнь.

Үбһэ хуряалгын үедэ түрэл түхэмэйнгай зон туһалсаа. Жэшээнь. Мунко Занаев морин косилкаар үбһэ сабшаа, Батор Аюшеев Борис хүбүүнтээ, залуушуул Чингис болон Дабжаал Цыденовнуд, өөһэдынгай үхибүүд — студентнэр. Буян, Зоригто, һүргүүлинь, Нургашад Тумэн, Эржена, мүн эмэгэрэ айлнууд болоһон охэшүүлгай — Цыден-Доржо Наталья нүхэтээ. Октябрина Нимажал Вампиловтэн, Ларисса, Батор Цыбеновтэн, Юрэдвол булта охэ, багагүй хамһалсаа.

Бидэ Зинаида Цыденжаповна нүхэртээ хонидоо һайнгаар адуулжа, торгалуулхые ороддосбди.

Д-С. ЦЫБИКОВ,
Эздын районой Доржи Банзаровай изрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон.

Сентябрь һарын тэн боложо, сагай уларил орой намарай шэнжэтэй болоодхибо. Үндэр хада газарта түрүүшын саһан ороод, ёһотойл хүйтэнөөр амилдаг боложо эхилээ.

Тиимэһээ захалгаяа байгаа малай үбэлжэлгэдэ үдэр бүри һанаа сэдьхэлээ хандуулха, энээндэ бэлэдхэлэй бүхы хэрэгтэй хүдэлмэрние эрид түргэдхэхэ саг ерэнхэй.

ДУТУУ ДУНДА ЮУМЭН ОЛОН

Тээсгэн Кабанскын агроүйлэдбэриин нэгэдэлэй мэргэжэлтэдһээ буридэнэн комисси районой бүхы ажахынуудаар ябажа, малай үбэлжэлгэдэ ямараар бэлдэнэниие шалгаа һэн. Тиигээд тэрэнэй дүнгөөр ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй хабаадалгатай зүблөө үнгэргэжэ, малай үбэлжэлгэдэ һайнаар бэлдэхэ талаар ойрын сэгта юу хэхэ шухала байһан тухай хэлсэ.

Ойморой совхозой Дулаанай һу һаалкин фермэдэ бүри һаа болотор үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ талаар юуншье хэгдээгүй байгаа. Жэшээнь, шалгалтын үедэ үнсэдэй байра ссохине сагаадахаһаа бэшэ, заһабаринга, дулаалга эхилэгдээгүй, үүдэ, сонхонуудыншье хэгдээгүй байгаа гэжэ элирүүлэгдээ. Мүнөөл комиссиин шалгаһанай, дутагдалнуудтай тухайнь шанга һанаулгын хэгдэһэнэй һүүлдэ дэргэшуул ерээд хүдэлжэ байхай. Баһал иимэрхүү байдал энэл совхозой Ойморой һу һаалкин фермэдэ үзэгдэе.

Тэрэшэлэн Хандалын совхозой Фофоновско, Быковско, Хандалын 1-дэхи фермэнүүдтэ үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ талаар баһал биратай юумэ хэгдэнэгүй. Малай байрануудай газаагуурхи шэбэх шэбэр эриллгаагүй, досоонь дезинфекци хэгдэзгүй байһаар. Мүнөө үшөө дулаан байхадэ үхэр мал тэзаа хоноо. Иигээд гэнэ хүйтэрөө һаань, үхэрнүүдые дулаан байрада оруулхын арганүй.

Бэйгал-Худариин совхозойхид түбэй һу һаалкин фермэдэ малай байрануудые капитальнаар заһабаринга шиидхэбри абаад, тэрэ хүдэлмэриеэ ороотуулжа эхилээ.

Элирүүлэгдэһэн дутагдалнуудые уседхэхэ, малай үбэлжэлдэ саг соо бэлдэхэ талаар юу хэжэ байһан тухайгаа эдэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд М. А. Костриков (Байгал-Худариин совхоз), В. А. Бусовиков (Хандалын совхоз) зүблөөн дээрэ элидхэхэ зуураа, тохёолдоһон байдал тушаа өөһэдынгөө һанамжануудые хэлээ.

— Жэшээнь, АПО-гой комиссиин элирүүлһэн дутагдалнуудые бидэ өөһэдөөшье һайн мэдэнэ, харанабди. Тезд малэй байрануудые заһабаринга барилгын хэрэгсэлнүүд: цемент, шифер гэхэ мэтэ олдоногүй. Маанадай урда шанга эриллтэ табихынгаа хажуугаар, барилгын хэрэгсэлнүүдые олохо талаар АПО ажахынуудта туһалха зэргэтэй, Гадна нимэ шалгалтые бүри зун, июнь соо үнгэргөө һаа, үшөөшье ашаатай байха һэн, — гэжэ Хандалын совхозой директор В. А. Бусовиков хэлээ.

Хэды нимэ бэрхэтэй бэйдалай тохёолдоошье һаань, «Шергинский», «Большеречинский» совхозууд малайнгаа үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ талаар яһала ехэ юумэ хээ.

Мүнөө ажахынуудта элирүүлэгдэһэн дутагдалнуудые түргэөөр усадхаха хэмжээнүүд бэелүүлэгдэжэ байна.

Энэхэтэй хамта районой совхозуудта үбһэ тэжээл бэлэдхэлгын хэр ябуулагдажа байһан тухай асуудал хараагдаа. Һүүлэй мэдээгээр бүхыдөө 260 мянган центнер үбһэн абтаха ёһотой аад. 180 мянган центнер үбһэн һүрилэгдөө. Байгалай ОПХ 41,6 мянган центнер. Хандалын совхоз—28 мянган центнер. Кабанскын шубуунай фабрика —27 мянган центнер үбһэтэй болонхой. Хандалын совхоз 6687 тонно. Байгалай ОПХ — 5879 тонно сенаж дараа. Бэйгал-Худариин совхоз 11,4 мянган тонно силос нөөсэлөө. Тиигэбшье нэгэшье ажахы тэжээл бэлэдхэхэ түсэбөө дүүргэгүй.

Газар дээрээ ургаһан юумые хүү сабшажа, хуряажа абаха, тэжээлэй нөөсые али болохоор дэшэгүүлхэ, малай байрануудые үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ хүдэлмэриие бүхы аргаар түргэдхэхэ хэмжээнүүд ажахы бүхэндэ бэелүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ зүблөөн дээрэ элгдэа.

А. ХАЛТУЕВ,
«Байкальские огни» газетын хүдөө ажахын һаһагые даагша.

СССР-эй ГЛАВКОСМОСТО

Совет-япон замбуулинай хамтын ниидэлгэ тухай хэлсэнэй үндэһөөр космонавтнууд болохо япон хоёр кандидадые шэлэжэ абаба. Эдэнь телевизионно дамжуулгын «Ти-би-эс» гэжэ корпорацийн хүдэлмэрилэгшэд Акияма Тоёхиро, Кикути Риоко гэгшэд болоно.

Акияма Тоёхиро 1942 ондо түрэһэн, улаасхоорондын христианска университет дүүргэнэн, «Ти-би-эс» гэдэг шэнэ һониной албанай улаасхоорондын мэдээсэлэй таһагай начальнигай орлогшоор хүдэлнэ.

Кикути Риоко 1964 ондо түрэһэн басаган юм. Тэрэ Токиогой университедэй хари хэлэнэй факультет дүүргээд, шэнэ һониной албанда операторраар хүдэлнэ.

Байгша оной октябрь һарада Акияма Тоёхиро, Кикути Риоко гэгшэд Ю. А. Гагаринай нэрэмжэтэ космонавтнуудые бэлдэгэлын түбтэ һуралсал, һорилго хэжэ эхилхэ юм.

Совет-япон экипажтай «Союз» гэжэ замбуулинай онгосо 1991 ондо ниидхүүлэгдэхээр хараалагдана. СССР-эй Юрэнхы машина бүтээлгын министерствын «Энергия» гэжэ эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэл совет-япон хамтын ниидэлгэ бэелүүлхэ гол предприяти болохо.

(ТАСС).

Үнгэрһэн жэлэй дүнгөөр республикын һаалишад — гурбан мянгатанай клубай гэшүүнээр дахяад абтаһан Тарбагатайн районой Ербановай нэрэмжэтэ совхоз-техникумэй дүршэлтэй һаалишан Мария Моисеевна Мясникова энэ зунай һарануудта горитой амжалта туйлаа юм. Эгэл гушан табадахи жэлээ һаалишанаар ажаллажа байһан Мария Моисеевна байгша ондо үнеэн бүриһөө 3500 килограммһаа бага бэшэ һу һаахаар сбаһан үялгаяа урагшатайгаар бэелүүлхы: түлөө ехэ оролдолго гаргаа юм.

Зунай бэлшэриин үедэ бага гаргашатайгаар ехэ продукци абахын түлөө тэмсэлдэ оролсоходоо, тэрэ арга шадабаряа дүүрэнээр хэрэглэнэн байнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: һаалишан М. М. Мясникова.

В. ПЛУТТТЫН фото.

...ОГОНИ БОЛЗОР СОО, ШАНАРТАЙГААР

...колхозой харьяата ...ийн нютагай эгээн ...ань оршодог юм. ...бүш ажахынуд («Ма...ноэ бэшэниинь) ...дэ эшэ оршоно. Энэ ...ын үндэр нигэжэ эхил...ийн ажахынуудтай үнэ...ргэ түбхинэнэй ха...рхий тарилан ороонохо...ынуудтай эрэ эдеэшэ...ийн хэмжээгээр бэшэ, ...ийн зарим тарялангуу...ийнь сэхэ хадажа ...а болоно. Харин ма...ка үшөөл хүхэ-ногоон ...ийн колхоздомнай 2485 ...гаар дээрэ ороһото ...ийгдэ тариг дэйан юм. ...ийн-шэнжэс—893 гек...ийн—1283, ешмээн — ...ийн—110 гектар эзэл...ийн ондо жилдэ колхоз...ийн гектар ...ийн дунда эзэгээр 22 ...ийн ороһото ургамалнуу...ийн байна. Харин

«Улаан Шанаа» кооперативайхид тарялангайнгаа гектар бүхэнөө 27 центнер орооно таряа суглуулжа, район дотоороо дэлгэрэнэн социалис мурысөөндэ шалгаржа гараһан габьяатай.

Бэйгша жэлдэ макай тарялан дээрэ нёдондоонойхиноо муу бэшэ ургаса гараа. Ургаһан тарялгэд хаража үзэхэдэмнай, үнгэрэнэн жэлэйхиннээ дутуугүй ургаса хуряажа абтахаар хараалагдана.

Мүнөө бидэ таряа хуряалгаяа эхилээд байнабди. Тарялангуудайнгаа зохануудые сабшажа эхилэнхэйби. Зуун-Мориной, Шанагай, Тоорын, Шулуутын кооперативуудай тарялашад тарялагаа сабшажа, бэлэн болгон унгаажа эхилбэ. «Улаан Шанаа» кооперативай 10, «Улаан Тоорон» кооперативай —5, «Улаан Шулуутаа» кооперативай —4, «Верховно Совет» кооперативай 4 комбайн тарялан дээрээ гарганхай.

Кооператив бүхэндэ тарга хуряалгын звеночуудые дээгшачаргаар дүй дүршэлтэй механизаторууд томилогдоо.

«Улаан Шанаа» кооперативай звенсе коммунист С-Д. Удаев, «Улаан Шулуутайн» коммунист П. Янданов гэгшэд ударидаха юм.

Зуун-Мориной, Тоорын звеноонуудта дүй дүршэлтэй болоһон залуу механизаторнууд М. Бильтагуров, М. Шагдуров гэгшэд хүдэлхэ байна.

Районой колхоз, совхозуудай тарялан дээрэ удэр, һүнигүй комбайнууд хүүлдэн. Үндэр ургасын түлөө шанга тэмсэлээ эхилбэ. Манай ажахын тарялашад ажалайнгаа энэ шухала кампаниие эршэлэтэйгээр, журамтайгаар, богони сэг болзор соо һайн шэнэртайгаар үнгэргэхэ гэжэ ороодоно. Мүнөөдөө Шанаада 177 гектар ешмээн сэхэ хадагдан хуряагдаба.

Тарга хуряалга дээрэ үзэл суртаалай, экономическа албанай хүдэлмэрилэгшэд үсэд шангаар ажал ябуулхаар хараатка. Арадай хиналтын бүлэгүүд бэйгуулагдаа.

К. ДАГАЕВ,
Түнхэнэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой ахамад агроном.

Тарбагатайн райондо

БЭРХЭ ЭМХИДХЭГШЭ

Һаяа болотор Тарбагатайн һу һаалкин фермэ гэгдэнэн тоотой байһан юм. Байдалынь һайн болохо гэгшьегүй хэ даа гэнэшүүгээр эндэхи зон хэлсэдэг байгаа.

Дүрбэн жэлэй сэана эндэ фермые дээгшэр Кирилл Артемович Чебунин томилогдоо бэлэй. Тэрэ гэнэгэр тус коллектив бага багааршье һаа, өөдөө гаржа эхилээ. Ургаанда фермынхид одоолшье 2000 килограммай хилэ дабажа, үнеэн бүриһөөэ 2300 килограмм һу һаагаа һэн. Харин нёдондо үнеэн бүхэнэйнгээ һу һаамые 2700 килограммда хүргөө. Фермын түрүү һаалишад Ф. А. Тюрина, Е. А. Алексеева, А. Г. Калашникова гэгшэд республикын гурба мянгатанай эзэгэдэ гараа юм. Эндэ шадамар бэрхэ эмхидхэгшын бии болоһонинь абоһаар хараагдаа.

— Нэн түрүүн бидэ малайнгаа үүлтэрые һайн болгохо, һүтэй үнеэдэй эмэ тугалнуудые илгажа, багаһаань тустаар харуулһалжа, һайнаар байлгажа, һайн гунжад болгохо шэглэлтэйгээр өөһэдөө түлжүүлхэ гэжэ шийдэбди. Һүүлдэнь һу багатай муу үнеэдэй голодоһондо гаргаад, орондонь өөһэдынгөө шэлэһэн гунжадаар һэлгэдэг болоообди. Урдань фермэдээ ородоол 170 гараа үнеэдтэй байгаа һаа, мүнөө 200 гараа һүтэй, һайн үнеэдтэй болоохойбди, — гэжэ Кирилл Артемович хөөрэнэ.

Байгша ондо Тарбагатайн фермэ «Дружба» колхоз соогоо эгээл ехэ һу һаанхай, районой түрүү МТФ-нүүдтэй анамна мурысэжэ ябана. Жэлэй эхинһээ хойшо эндэхид үнеэн бүриһөө 1983 килограмм һу һаагаа гэжэ гу, али нёдондоной энэ үеынхитэй сесуулхада, бүхыдэнь 133 центнер ехэ һу өөбаа.

Түсхайлбал, энэ жэлдэ фермынхид хамтадань 4400 центнер һу һааха даабаритай һаа, тэрэнээ сентябриин 10-да дүүргэгдэ байгаа. Жэлэй дүүрэтэр түсэбөө гадуур үшөө 1000 центнер сагаан эдеэ үйлэдбэрилхэ зорилготой.

Тиигэбшье фермые дээгшын һанаата болохо юумэн баһал олон, Шэмэрүүн хүйтэн үбэлжэлгын хаяа холо бэшэ болоо. Малайнь байрануудые эрхимээр бэлдэгдэнхэй гэхын аргагүй. Үнеэдэй байра соо калориферүүдые тодхожо үгыт гэжэ фермые дээгша нүхэр Чебунин бүри үнгэрэгшэ хабарай эхээр колхозой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдтэ хандаһан юм. Тезд мүнөөшье хүрэтэр тэдэнь тодхогдоогүй байнаар.

— Үхэрэймнай хашаа соохи хана, үнэнь үбэлдөө иородог, сэнтэдэг. Калориферүүдые тодхоо һаа, һураггүй хуурай болохо һэн, — гэжэ тэрэ хэлэнэ.

Ондоошье заһабаринууд хэгдэхэ аад, хабтагай, барилгын модоной үгы дээрэнээ тэрэнь урагшаа ябанагүй. Колхозой пилорама хүдэлнэгүй. Эдэ бүгэдын түлөө хэрюусалгатай И. Ф. Солодухин һаяхан колхозой профкомой зүблөөн дээрэ үгэ хэлэхэдээ, фермын малай байра заһабарилгые ойрын үдэрнүүдтэ дүүргэхэ хэмжээ абахабди гэжэ мэдүүлээ.

В. ЖАРКОЙ,
хүдөө бэшэгшэ.

Тарбагатайн район.

Эдеэ хоолой программа—бүгэдэ арадай хэрэг

ЭРДЭМЭЙ ТУЙЛАЛТАНУУДТА ТҮШЭГЛЭХЭ

Газар гээшэ хүн түрэлтэнэй сэгнэшэгүй ехэ баялиг юм. Илангаяа хүдөө ажахыда ашаглэгдадаг газарай үрэжэл һайжаруулжа, баян ургасатай ургамалнуудые тарихада, эдеэ хоолой продуктнууд хэзээдэшье элбэгээр абтадаг гээшэ. Тиимэһээ газарай баян хэшэгыень доошолуулангүй улам арьбадхахын тула, тэрэниие али болохоор хамгаалха, үрэжэлыень һайжаруулхе эрилтэ мүнөө хүн бүхэнэй урда табигдана. Юуб гэхэдэ, элдүүрилэгдэдэг газарай хүрьһэн жэл бүри шанга һалхинһаа, уһанһаа муудажал байдаг юм.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай республикада хуурай газарай хүрьһэн горитойгоор муудажа байна. Жэшээлбэл, хахалагдадаг нэгэ миллион тухай гектар газарай 650 мянган гектарайнь хүрьһэн уһанһаа, һалхинһаа гэмтэһэн байна. Ямар ушарһаа хүрьһэн муудана5 гэбэл, нэгэдхэгэр, манай республикада хабартаа хура бороогүй, хуурай, гандэнги байжа, үдэр бүри шахуу һалхилхадань, хүнгэн, элһэлиг хүрьһэн үлеэлгэжэ муудаша. Мүн зундаа, намартаа таһалгаряагүй хура бороогой ороходо, хадын ташаланда хахалагдаһан полинн хүрьһэн уһанда угаэгдажа гэмтэнэ.

Гадна олонхи ажахынууд хүрьһэнэй бүридэлые хараадаа абангүй, нэгэл янзаар газараа элдүүрилжэ, ехэ хохидолдо ороно. Тодорхойлбол, газарай хүрьһэнэй уйа, һалхинһаа гэмтэлгэтэй хайшан гэжэ тэмсэхэ тухай эрдэмтэдэй зааварнууд, аршалан хамгаалха түрүү технологинууд үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэгүй. Эдэ бүхы дутагдалнуудһаа улэмжалан, хахалагдадаг газарай үрэжэл улам муудажа, ургасань доошолно.

Газарай хүрьһэжэй гол хүбинь үрэжэл юм. Тиимэһээ баян ургаса заабол һайн үрэжэлтэй поли дээрэһээ абтадаг байна. Манай республикын таряалангай газарай 70-аад шахуу процентнь һалхинда үлеэлгэжэ, уһанда угаэгдажа муудаад, үрэжэлынь 40—80 процентээр бага болоно. Ондоогоор хэлэхэдэ, гектар бүриһөө хүрьһэнэй 28—56 тонно үрэжэлынь һалхинда үлеэлгэжэ гү, али уһанда угаэгдажа хосорно.

Энэ ехэ гарзыень дахинаа хүсэлдүүлхын тулэ гектар бүридэ жэл бүри 10—15 тонно органическа үтэгжүүлгэ гаргаха ёнотой болонобди. Тиимэһээ республикадамнай жэл бүри 10 миллион тонно органическа үтэгжүүлгэ хэрэгтэй болоно. Иимэ ехэ наг шэбхэ республикымнай ажахынуудта суглуулагдаагүй, суглуулагдахашьегүй. Тиимэһээ органическа бусад үтэгжүүлгэ — торф, шубуунай аргал, сапропель, циолит, сидерат гэхэ мэтые хэрэглэжэ боломоор юм. Сапропель гээшэмнай нуурай оёортохи шэбар. Циолит хадаа газар дороһоо абтадэг тусгаэр породо мүн. Сидерат гээшэ ургуулһан элдэб ногоон ургамалнуудые хэрэшэд, газарай хүрьһэнэй холижо үтэгжүүлгэ болгодог юм.

Уйа, һалхинай ушаруулһан гарза хохидолые тодорхойлбол, һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай ажахынууд гектарай дунда эзэргээр 4 центнер гэхэ гү, али бүхыдөө 200 мянган центнер ороохо таряа багаар абана. Тусхайлбал, жэл бүхэндэ 15 миллион түхэригэй продукци хиидэ хосорно.

Арбадахи, мүн арбан нэгэдахи тобан жэлнүүдтэ республикымнай колхоз, совхозууд тон ехэзр гаи гасуурай гасаланда дайрагдаа һэн. Эдэ жэлнүүдтэ газараймнай хүрьһэн һалхинда үлеэлгэжэ, ехэзр муудаа гэхэ гү, али дунда зэргээр жэл бүри 88 миллион түхэригэй гарзада ороо юм.

Һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай зарим түрүү ажахынууд газар таряаландаа зональна гурим, эршэмтэй технологи үргэнөөр нэбтэрүүлжэ, горитойхон амжалта туйлана. Жэшээлбэл, Хилганын, Уланай колхозууд хүрьһэнэй муудалгатай эрид тэмсэжэ, тогтууритай баян ургаса хуряадаг болонхой. Тиин гэһээ хүршэ районойнь олонхи колхоз, совхозууд энэзндэ анхаралга хандуулдаггүй байһаар.

Мүнөө республикымнай олонхи ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, агрономууд газарай хүрьһэ хамгаалха түрүү ажал арганууудые нэбтэрүүлхэ дурадхал сбаһаар дэмжэһэн хэбэр үзүүлээд, үнэн дээрээ ямаршье ажал ябуулдаггүй байха юм. Иигэжэ һанаа амар байхадань, жэл бүри газарайнь хүрьһэнэй үрэжэл улам муудажа, ургасань эрид доошолно бишуу. Илангаяа Хурамхаанай районой совхозуудта, Сэлэнгын районой «Эрдэм» колхоздо газарайнгаа хүрьһэ уйа, һалхинһаа муудалгатай тэмсэхэ хүдэлмэри ороидоошье ябуулнагүй.

Газарай хүрьһэ хамгаалха талаар республика догор ябуулагдадаг хүдэлмэри тухай тобшолон хэлэбэл иимэ. Энэ ажал һанаһанда хүрэмөөр ябуулагдванагүй. Мүн хараалагдаһан түсэбынь жэл бүри дүүргэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, недондо тарилгаяа һужаагтуулан хэхэ түсэб ороидоол 82 процент бэлтүүлэгдээ. Мүн хүрьһэ урбуулэнгүй элдүүрилхэ даабари 78 процентдэ хүргэгдэһэн байна. Тиихэдэ таряалангай газарые һалхинһаа аршалха зорилгоор ороидоол 885 гектарта модон тарилгаһан байха юм.

Тарилгаһан һөөг бургаанай диилэнхинь малда эдюулжэ гү, али гэшхүүлжэ, уһалагдангүй хатажа хосорно. Тиимэһээ тарилгаһан модоёо һайнаар харууһалжа, аршалан хамгаалха гээшэ мүнөө шухала болонхой.

Гол баялиг болохо газарайнгаа үрэжэлтэ хүрьһэ хамгаалжа, ороохото болон бусад ургамалнуудай тогтууритай баян ургаса хуряажа абахын тула республикымнай колхоз, совхозууд, кооператорнууд, арендаторнууд элһэлиг хүнгэн хүрьһэтэй газарайнгаа хүрьһыень урбуулангүй элдүүрилжэ, органическа, мүн минеральна үтэгжүүлгэнүудые ехэзр оруулжа, тарилгаяа тусхай сеялкэнүүдээр хэхэ ёнотой. Гэхэтэй хамта, газар таряалангай культура дээшэлүүлжэ, бог бурта ногоо үсэлдэхэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулха болоно. Тарилгын газарай хүрьһэ бэхижүүлхын тула, элдүүрилжэ тарилга хэхэ хүдэлмэриеэ нэгэ доро ябуулха түрүү арга нэбтэрүүлхэ ёнотой. Бог бурта ногоосень усадхахадаа, агротехническэ ба химическэ арганууды бүхы заабариин ёноор хэрэглэхэ эрилтэ табигдана.

Сеашень хэлэхэдэ, үрэжэл багатай, һалхинда, уһанда муудаһан, мүн элһэлиг хүрьһэтэй гү, али элһэндэ дарагдажа байһан полидо олон жэлэй ногоо тарихада һайн. Манай республикада мүнөө 200 мянган гектар иимэ газар бии. Энэ газар дээрээ олон жэлэй ногоо тарижа, үрэжэлыень һайжаруулха хэмжэгүүдые хараалаагүй һаа, бүри ехэ хохидолдо ороно магадгүй юм. Юуб гэхэдэ, иимэ газар дээрэ хэгдэһэн тарилгаһаа ургаса ехэзр абтанагүй. Мүн энэ газареа хуушанайнгаа аргаар эдүүрилхэдэмнай үрэжэлынь бүри муудажа байна бшуу.

Дээрэ хэлэгдэһэн гарза хохидолноо гарахын тула ажахы бүхэнэй агрономууд, механизаторнууд ажалаа газарай үрэжэл һайжаруулха талаар хараалагдаһан түсэбэй ёноор һайнаар эмхидхэхэ эзргэтэй. Эндэ бүхы ажалынь агрономой нарин хиналта доро хэгдэхэ байна бшуу.

Газарай үрэжэл һайжаруулжа, дундаршагүй баян хэшэгыень улам элбэгжүүлхэ хэрэгтэ гансашье колхоз, совхозуудай механизаторнууд бэшэ, мүн кооператорнууд, арендаторнууд горитой хубитаяа оруулха ёнотой. Тиимээдэ нэн түрүүлэн эрдэмэй туйлалтануудта найдамтайгаар түшэглэхэ болоно.

Н. НАМЖИЛОВ,
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

Манай фотокорреспондент В. Гармаевай буулгаһан зураг дээрэ Хурамхаанай районой һаралинин совхозой түрүү һаалишан В. М. Меньшиковае харанат. Тэрэ олон жэлэй туршада Шаманкын һүнэй фермэдэ һаалишаалаар хүдэлжэ, ганса район соогоо бэшэ, мүн республикын түрүү һаалишадай тоодо ородог юм. Валентина Михайловна энэ жэлэй август һарада үнэзн бүриһөө 361 килограмм һү һаһан байна.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Хойто Байгалай районой промышленна предприятинуудай, барилгын эмхинүүдэй коллективүүд үйлэдбэриин ашаг үрэ дэшэлүүлжэ, хүдэлмэриингөө шанар һайжаруулжа, эрхим продукци ехэзр гаргана, промышленна обьектнүүдые, байрын гэрнүүдые, түргэнөөр барижа, хараалагдаһан болзор соонь ашаглалгада тушаана.

ЭРХИМУУДЫҺ ШАЛГАРНА

Нижнеангарскын загаһанай заводой хүдэлмэришэд социалис мүрысөөндэ хабаадалсажа, һүүлэй сагта яһала гэмгүй үрэ дүн түйлаадаг болонхой. Эдэнэр загаһа олзоборилхо, добһалха, сонгоохо даабарияа үлүүлэн дүүргэнэ. Заводой хүдэлмэришэд хамтын подрядай гуримаар хөёрдохи жэлэй ажаллажа байна. Хүн бүхэн ехэ ороолдоло гаргажа, хамтын хэрэгтэ бүхы хүсэ шадалаа элсүүлнэ.

Загаһанай заводой үнинэй хүдэлмэришэд П. Б. Живоглядов, Г. И. Бархатов, Ю. Т. Шестаков болон бусад далайһаа хододоо олзотой бусадаг, бэшэнэйнгээ дундаһаа шалгарһан лэ байдаг. Пётр Живоглядовай хүтэлбэрилдэг бригадын гэшүүд үбэлдөөшье, зундаашье загаһа олзоборилхо даабарияа үлүүлжэ, олоной магтаалда хүртэжэ ябаһаар. Зунай сагта загаһа олзоборилхо ажалдаа һайн бэлэдхэл хэжэ, июнь, июль һараануд соо омоли бариха даабарияа холо үлүүлээ. П. Б. Живоглядовай бригадын хүдэлмэришэд зарим үдэрнүүдтэ губшуур татахадаа, 100—150 центнер загаһа барижа, даабарияа холо үлүүлдэг байгаа. Байгша оной июниин 17-до Пётр Живоглядовай бригадынхид нэгэ удаа губшуур татахадаа, 230 центнер омоли барижа, рекорд түйлаа бэлэй.

П. В. Живоглядов заводой үнинэй, дүршэл шэдабаритай хүдэлмэришэдэй нэгэниинь болоно. Тэрэнэй үбгэ эсэгэнэр мүн лэ Хойто-Байгалай мэдээжэ загаһашад байһан юм. Угай загаһашан П. Живоглядов эрхим ажал хэрэгээрээ шалгаржа ябаһаар. Иимэ бэрхэ хүдэлмэришэд Нижнеангарскын загаһанай заводто олон юм. Эдэнэр шэнэ онол арга амжалтатайгаар үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ, үндэр бүтээсэ түйлана. Заводой коллектив һайн шанартай продукци ехэзр гаргажа, рэйонойнгоо ажалшадай хэрэглэмжэнүүдые хүсэдөөр хангана. Хойто Байгалай районой һүүрин тосхонуудай, Северобайкальск хотын магазинуудта добһалгаһан, хүргэгдэһэн, сонгоогдоһон загаһан таһалгаряагүйгөөр наймаалагдана. Байгша оной найман һарын туршада загаһанай заводой коллектив 1 миллион 600 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилэн гаргаха ёнотой аад, үнэн дээрээ 1 миллион 736 мянган түхэригэй продукци гаргажа, даабарияа үлүүлээ.

— Бүхы хүдэлмэришэдэй ороолдоло гаргажа, эршэ зоригтогоор ажаллаһан дээрэнээ һара бүриинтөө даабари үлүүлнэбди. П. Б. Живоглядов, Г. И. Бархатов гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд 1990 оной түсэбөөр загаһа олзоборилно. Түрүүшүүлэй жэшээгээр хүдэлһэн бэшэшье хүдэлмэришэднай амжалта туйлажа, хамтын хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулжа ябана,—гэжэ Нижнеангарскын загаһанай заводой директор Ю. Г. Бельских хүдэлмэришэдөө магтана. Нижнеангарскын загаһанай заводой хүдэлмэришэд саашадаа бүри һайн үрэ дүн түйлахын тула ороолдохо бэээ гэһэн найдал түрэнэ.

Северобайкальскын һүнэй заводой коллектив үшөөл залуу коллектив гэжэ тоологдоно. Энэ коллектив һайн шанартайгаар сагаан эдэнэй зүйлнүүдые буйлуулан гаргажа, рэйонойнгоо зоной хэрэглэмжэ хүсэд һайнаар хангаха гэжэ яһала ороолдоно. Эдээнэй ажал хэрэгтэ элдэб бэрхэшэлнүүд дайралдана. Заводой цехүүдэй корпусууд муу шанартайгаар баригданхай юм. Хуушарһан түхеэрэлгэнүүд энэ тодхогдоһон байгаа. Тиимэһээл хирэ-хирэ болоод лэ заводые заһабарида байлгаха ушар гарана. Тиибэ яабашье һүнэй заводой хүдэлмэришэд һайн шанартай продукци ехэзр гаргажа, ажалшадай хэрэглэмжэ хүсэдөөр хангана.

Һүүлэй сагта Северобайкальск хотын, рэйоной бусад тосхонуудай магазинуудта һүнэй зүйлнүүд дутамеггүйгөөр ороолдог болонхой. Тус заводой хүдэлмэришэд үйлэдбэри дээрэ дайралдадаг бэрхэшэлнүүдые зоримгойгоор дабажа, даабарияа дүүргэнэ. Эдэнэр найман һарын туршада 890 мянган түхэригэй продукци гаргаха ёод, үнэн дээрээ 940 мянган түхэригэй продукци гаргажа, саашадаа һайн үрэ дүн түйлаха арга шадалтай байһанаа хэрэг дээрэнь харуулна.

Рэйоной типографиин хүдэлмэришэд ходоодоо даабарияа үлүүлэн дүүргэдэг зоншалтай. Эдэнэр жэлһээ жэл бүри ехэ захил абажа, тэрэнээ сөг болзор соонь дүүргэхэ хэрэгтэ бүхы хүсэ шадалаа элсүүлжэ байдаг. Үнэгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулаад үзэхэдэ, рэйоной типографиин коллектив 26 процентээр ехэ продукци гаргаад байна. Байгша оной найман һарын туршада 93 мянган түхэригэй продукци гаргаха даабаритай юм һэн. Бодото дээрээ эдэнэр 160 мянган түхэригэй продукци гаргажа, социалис мүрысөөндэ эрхимлэжэ гараба.

— Байгша оной эхинһээ хамтын подрядай гуримаар бүхы коллективээрээ ажаллажа байнабди. Хүдэлмэришэднай шэнэ онол аргын булюу байһаниие һайнаар ойлгоно. Тиимэһээл арга боломжонуудаа хүсэдөөр хэрэглэжэ, шонтаханаар хүдэлнэ. Коллектив соомнай даабарияа дүүргэдэгүй хүнүүд үгы юм,— гэжэ Северобайкальскын типографиин директор Г. Д. Горинова мэдүүлнэ.

Хойто-Байгалай райондо промышленна 8 предприяти тоологдоно. Эдэ коллективүүдэй олонхинь даабари болон үялгануудаа сүм бэлэтүүлхын тулөө тэмсэжэ. Эдэнэр модо отолно, хюрөөдэмэл хэрэгсэлнүүдые гаргана, загаһа олзоборилхо, ан барина, хүбсаһа хүшэр оёно. Районой хүдэлмэришэд жэлэй эхинһээ 140 мянган кубометр модо, 35 мянган кубоматр хюрөөдэмэл хэрэгсэлнүүдые хэлсээ батаһан предприятинуудтаа эльгэгээд байна.

Районой промышленна предприятинуудай коллективүүд шэнэ сагай ёноор ажаллана. Ажал хэрэгтээ хариусагаа ехэтэйгээр хандажа, бага гаргашатайгаар ехэ продукци гаргажа, районойнгоо ажалшадай эрилтэнүүдые хүсэд һайнаар хангаха гэжэ яһала ороолдоно. Байгша оной найман һарын туршада Хойто Байгалай районой промышленна предприятинуудай коллективүүд 6 миллион түхэригэй продукци гаргаха даабарияа 6 миллион 150 мянганда хүргэнэн байха юм. Районой промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэд саашадаа социалис мүрысөөндэ бүри эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, жэлэйнгээ даабари болзорһоонь урид дүүргэхын тулөө тэмсэлээ улам шангадхана.

К. ЖАМЬЯНОВ.

САГАЙ ЭРИЛТЭЭР

Манай совхозой гурбадахи отделениин хүдэлмэрилэгшэд үндэр ургаса хуряажа абахын тула үдэр, һүнигүй шармайн ороолдожо ябана. Охор Шэбэрэй тэжээл бэлэдхэгшэд үбһэ хуряалгаяа һаяхан дүүргэжэ, дүн хамтадаа 15800 центнер үбһэ нөөсэлбэ, түсэбөө амжалтатай бэелүүлбэ. Эндэхи механизаторнууд эдэ үдэрнүүдтэ силос дараха хүдэлмэрээ дүүргэхээ байна. Мүнөө эндэ 1000 тонно шэмэтэ тэжээл бэлэдхэгдээ. Харин недондо жэлдэ ороидоол 600 тонно силос дэргэдэһан байха юм.

Үнгэрэгшэ зунай һаранууд ехэ бороотой байжа, таряа талхан ороохоожо эдэшэбэ. Иимэ байдалнаа боложо, таряа хуряаха хүдэлмэри ехэл хойшолуулагдаа.

Манай отделениин тракторна бригада байгша ондо 15300 центнер таряа хуряажа абаха түсэбтэй юм. Ургаса хуряалгын түрүүшын үдэрнүүдһээ бидэ гектарай дунда эзргээр 24 центнер ороохо суглуулжа абанабди. Хэрбээ бригадын механизаторнууд саашадаа кимээр ургаса хуряалгаа һаа, урдаа табиһан түсэбөө дүүргэхэ аргатай байна. Мүнөө хуряалга дээрэ долоон комбайн гаранхай шэнииса сабшажа ябана. Талын онгосонуудай штурвалнуудые дүршэл ехэтэй комбайнернууд М. С. Жигжитов, Г. Л Н. Гыргенов, Ф. С. Гомбоев, В. Г. Батлаев, В. М. Ирдынеев гэгшэд баринхай. Манай отделенидэ мүнөө жэлдэ 305 гектар шэниисэ, 108 гектар ешмээн, 392 гектар обёос, 700 гектар тэжээлэй ургамалнууд тарилгаһан байна. Намарай паар хахалалга дээрэ үнинэй трактурист Н. Л. Сынгелов түрүүтэй дүрбэн трактористнууд унтаха нойргүй хүдэлжэ байнад. Эдэнэрнай байгша ондо 1000 гектар намарай паар хахалха ёнотой юм. Энээнһээ гадуур механизаторнуудна40 гектарай хартаэбха, 20 гектарай куузику хуряан сбажа, нинтынгээ адууһа малда бэлэдхэжэ үгэхэ байна. Энэ талаар бүхы юумэнмай хуу бэлэн бүгэдгонхой. Намарай эдэ хатуун үедэ таряашадые үзэл сурталай, соёлой талаар хангаха ажал ябуулгадажа байна. Үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ үедэ иимэ хүдэлмэрийн эрхилэгдэгүйнь харомтай.

Охор-Шэбэрэймнай клубта зундаа нэгэшье мүртэй хэмжэ ябуулганууд үнгэрэгдөөгүй. Энэ талгар отделениин советэй, нютагай залуушуулай зүгһөө ехэ эрилтэ табигдаха ёнотой гэжэ һанагдана.

Холын бэлшээрийнэ малшаднай бусажа ерэнхэй. Абаашагдаһан үхэр малай шадал тэнхээнь нилээд һайн. Мал адуулагшад малаа һайнаар таргалуулжа асараа.

Жэлэй түсэбэй дүүргэлтэдэ 350 толгой эрэ хашарагууд шахан таргалуулгада табигдаба. Эдэ малай толгой бүриин шэгнүүрнь 350 килограмм-һаа дээшэ болгогдоод, гүрэндэ тушаагдаха юм.

Совхознай хүдэлмэрилэгшэдтөө гэр байра бариха талаар һүүлэй үедэ ехэ ажал ябуулжа бэйнхай. Манай отделенидэ шэнэ хоёр гэр баригдажа толгодоо, дүрбэн гэр һэльбэн шэнэлэгдэнэн байна. Үни удаан саг соо баригдаһан 50 хүүгэдэй байха ясли-сад одоошье ашаглалгада тушаагдаба. Тезэд энэ талаар барилгын материалнууд дуталдажа, „ехэхэн һаад ушаруулне. Ядахын сагта отделенидэ модо хюрөөдэдэг пилорамтай ёод, һайн байха бэлэй.

Манай урда ехэхэн зорилгонууд хараалагдана. Малшадай аша туһада дүрбэн худаг малтаха, хуурга барюулха шухала. «Жэмһэг» кооперативай энэ хуурга барижа үгөө һаань, ороохо таряа зөөлгэдэ ямар ехэ туһа болохо һэм?

Хэдэн жэлэй саада тээ мартагдажа орхигдошоһон нютагаа охор-шэбэрэйхид аалярашье һаань, өөрынь онсо нюуртай болгохо гэжэ ороолдоно. Энэмнай мүнөө сагай эрилтэ, арад зоноймнай һанал бодол болоно бшуу.

С. ДАРМАЕВ,
Түнхэнэй районой Сагаһанай совхозой гурбадахи отделениие эрхилэгшэ.

НАРИН ХИНАЛТАДА АБАА

Ган гасуурһаа боложо, үбһэ тэжээлэй урдынхиһаа багаар бэлэдхэгдээд, малай ерэхэ үбэлжэлгын нилээд хүшэр хүндэ байхыень хараада абажа, Кировэй нэрэмжэтэ совхозой арадай хинагшад абтаһан тэжээлые бодомжотой зүбөөр, нарин нягтаар хэрэглэхэ, үбһэ тэжээл үшөө нэмэжэ бэлэдхэхэ тухай тодорхой хэмжэнүүдые хараалаа.

Эндэхи арадай хинагшад мүнөө ажахынгаа үбһэшэдэй звено бүхэндэ ошоод хүдэлжэ байна. Жэшээнь, С. В. Сусловай звенодо арадай хинэлтын постын тэшүүн В. А. Амиров үдэлэлсэнэ. Тус звеногойхид 2500 центнер үбһэ бэлэдхээ. Доодо-Бүхэндэ Н. А. Собениковэй звенодо арадай хинагша Н. М. Хамуев хүдэлэлсэжэ, үбһэ эрхим шанартайгаар абаха хэрэгтэ ехэ хубита оруулаа. Арадай хинагшад Н. Н. Козлов, В. Н. Архаров, В. Д. Дамбаев гэгшэд үбһэ хуряалгын эхинһээ эсэгэнь хуряагдаа звенонуудта хүдэлжэ, тэжээл һайн шанартайгаар абаха хэрэгтэ ехэхэн оролдолго гаргана.

Мүнөө ажахыда сабшалан дээрэнээ, мүн таряалангай газарһаа 11,1 мянга гаран центнер тэжээлэй единицын хэмжэнэй үбһэ хоол нөөсэлгдөө гэхэ гү, али түсэбөөр хараалагдаһанай ороидоол 50 процентнь болоно. Малайнь условно толгой бүхэндэ үбэлжэлгын үедэ миил 5,2 центнер тэжээлэй единиц болохо үбһэ хоол хуртахэ болоно.

Эгээл тиимэһээ эндэхи арадай хинагшад бүхы тэжээлые һайн шанартайгаар бэлэдхэхэ, газар дээрээ ургаһан юумые һогообришье үлеенгүй абаха, бэлэдхэгдэнэн тэжээлые айгабтар наринаар бүридхэхэ, хадагалха хэрэгые удэр бүриинтөө хиналтада абаад бэйнө. Гансашье мүнөө бэшэ, үбэлжэлгын үедэ тэдэнэр тэжээл бүйлуулха, гаргашалха, тэрэнэй грамм, килограмм бүхэниие ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ асуудалда саг ургэлжын анхарал хандуулха юм.

К. ШОПХОЕВ,
«Улаан Сэлэнгэ» газетын хүдэлмэрилэгшэ.
Сэлэнгын район.

Совет орон дотор

АДЛИ ТЭГШЭ ЭРХЭТЭЙ РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ БҮЛЭ СОО

СЫКТЫВКАР. Комиин автономито республикада СССР-эй арадуудай соёл болбосорол идуан далгэрүүлхэ түб байгуулагдаһхай. Хойто хизаарта ажахуудаг арадуудай оюун ухаанай байдал тухай түүхын, эрдэмэй болон бусад материалнуудые суглуулжа дэлгэрүүлхэ зорилго тэрэнэй урда табигдаһхай.

Парткин обкомой хүтэлбэрилэгшэдтэй тус түбэй эдэбхитэдэй уулзалга дээрэ Соёлой совет жасын нютагай отделениин хэрэгүүд тухай хөөрэлдэн болоһон байна. Мүнөөнэй эрхэ байдалда партийн национальна политика тухай КПСС-эй платформын проектые уулзалгада хабаадагшад һайшаан дэмжэ. Национальна соёл болбосорол хүндэлхэгүй бүхы ябадал партийн эрид бүрүүшаана, СССР-эй бүхы арадуудай оюун ухаанай байдалые сүлөөтэйгөөр хүтөөхэ зорилго табина гэһэн бодол илэнгаяа һайшаагдаа. Автономито республикада манай ороной 70 нацинууд болон арад үндэһэтэдэй түлөөлэгшэд ажаһуудаг юм. Тэдэнэй хоорондо ёнотой интернациональна, адли тэгшэ харилсаанууд бэелүүлэгдэдэг. Тус республика бүлтэнэйнь түрэл гэр болонхой.

Комиин АССР-эй хизаар ороно шэнжэлэлгын музейн һүүрин дээрэ хизаарай түүхын талаар музейн комплекс Сыктывкарта байгуулаа туhай шийдхэбэри абтанхай. Тэрэнь республикын олон зуун жэлэй түүхые ба мүнөөдэрэй байдалые харуулха үүргэтэй.

Шэмэгэлэн гоёолгын үндэһэн искусствын зүйлнүүдэй аукцион, ороной арадуудай соёлой үгай баялигууд тухай хөөрэлдэн выставкэнүудые үнгэргэхэ гэжэ түсэблэгдэнэ.

ЯНГЕЛЬ — ТАЙГА СООХИ ТОСХОН

Ракетно-зембуулинай түхэрэлгэнүүдые зохёон бүтээгшэ, Социалис Ажалай хөёр дахин Герой, академик М. Янгелийн нэрэ Эрхүүгэй областийн хүдэлмэришэнэй шэнэ һуурингда олгогдобо. Усть-Илимэй гидростанциин соорэм шадархи нарһан тужа соо энэ тосхон урган бодоо.

Хэб хэхэ эльһэнэй ехэ нөөсэнүүдые геологууд эндэһээ шэнжэлэн олобо. Ашаргта малтамал шахаржуулгын комбинадай һаял хада баригдажа байгаашье һаань, тэрэнэй продукци үргэнөөр хэрэглэгдэнэ. Байгша ондо Сибириин металлургическа үйлэдбэринүүдэй хэрэглэхын тула түмэр замаар, суднануудаар 120 мянган тонно эрхим шанартай түүхэй эд эндэһээ эльгэгдэ.

Мүнөө энэ тосхондо һургуули, магазинууд, аптекэ баригдаа. Хэлхеэ холбооной «Экрана гэжэ хэмэл одоной түхеэрэлгээр дамжуулан. Янгельда ажаһуугшад Түбэй телевидениин программануудые харана.

(ТАСС).

Манай никислэл хотодо баригдаһан олон тоото хүүргэнүүд бүхэн өөрын онсо шэнжэтэйгээр баригданхай. Тэндэхи хүүргэ бүхэн түүхын ёнотойл хүшөө гээд тоологдодог. Жэшээнь, Бородинска хүүргэ 1812 оной Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай дүүрэйээр 100 жэлэй ойн хүндэлэлдэ баригдаа. Калининска, Москаорецкэ, бусадшье хүүргэнүүд мүнөөшье болотор ашаглагдана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1905 оной нэрэмжэтэ хүүргэ.

ТАСС-ай фотохроника.

АПК: ажалай эмхи ба экономик

ЭРГЭЭНЭЙ ЭЗ

Пётр Ямпилович Базаровые хубүүнтэеэ ба хүрьгэнтэеэ арендын гуримаар хүдэлдэг болоо гэһэн һураг суу нёдондоной тараа һэн.

Арендатор Базаровта «Первомайский» совхоз 60 гектар газар таһалжа, 150 толгой хашараг, 2 бухэ үгэһэн байна. Тэрэнь 1988 оной сентябриин 20-до болоһон үшөр. Үнэхөөрее болоо һаа, арендын гуримаар хүдэлжэ эхилхэ гэһэн гурбан хүн эдэ бүгэдые тус ажахыһаа худалдажа абаа. Юун мүнгөөрөө абаба гээшэб гэхэдэ, агропромбанкнаа тэдэнэр түрүүн 97 мянган тухэриг урьһаар абаа бшуу. Тэрээгээрээ үшөө хөёр трактор, хүдөө ажахын шухала машина худалдажа абаа.

— Һүүлэй үедэ арендэ гуримаар хүдэлхэ тухай өгөөр хэлсэдэг, хөөрэлдэдэг, бэшэдэгшье болонхой гээшэ. Тэд хоохон үгэнүүдые хэлсэжэл байнхаар, туршаад үзэхэдэ яаха юм гэжэ бодоо һэм,— гэзэг Пётр Ямпилович дарууханаар хөөрэхэ зуураа,— хоохон үгэнүүд хүдөө ажахыда ороидоошье хэрэгтэй бэшэ. Тэдээгээр үлэ хоол залгаха бэшэбди. Хэрбээ орон соогоо эдеэ хоол элбэгжүүлхэ гээ һаа, арендэ гурим нэбтэрүүлхэ ёнотойбди,— гэжэ тэрэ нэмэбэ.— Юундэ арендатор болохёо һаная зомта гэжэ һуража болохот. Иимэ асуудалда бэлэн харюутай хүм. Бүхы юумэн гансал өөһэдымнай карта. Арендаторай хуби заяанайнь түлхюур өөрынь карта. Тэрэнээ саашадаа үри саданартаашье дамжуулха. Би олон үхибүүдтэй хүм. Тэдэнэйнгээ толгойдо таряа хадахаяа һананагүйб,— гэжэ шиидэнгээр хэлэбэ.

Тиихэтэйнь адли юундэшьеб Пётр Ямпиловичай һаһан тухай бодоодхибоб. Жара гараже ябана. Бухгалтер-экономист мэргэжэлтэй. Хэдэн жэлэй саада тээ Гүрэнэй Банкые эрхилдэг һэмнай. Һүүлэй үедэ РАПО-до ахамад бухгалтераар худэлөө. Иигээд бодоходо, Пётр Ямпилович нюдэ балай арендатор болоо бэшэ, харан нилээд бодожо, тооложо үзэһэн байха. Энэмнай хашхаралдаашанаар хашхарха, гүйгөөшэдөөр гүйлдэхэ хүн бэшэ ха юм. Харин холохонуур лэ бодолтой, даамгай бодолтой хүн байха эзргэтэй.

Дондог хүбүүн тухайнь хэдэн үгэ дурдая. Тэрэ дээдэ һургуулитай эрдэмэтэ-зоотехник. Районойнгоо Мөгсохоной совхоздо ахамад мэргэжэлтэ байһанаа, эсэгынгээ үүсхэлэй хөлүүн охиндо «ногтоод», залуугаараа «Үлэытэ» гэжэ кооперативайнгаа түрүүлэгшэнь болохоб гээд зүбшөөлөө үгэнхэй.

Гурбадахи хүниинь — охотовед мэргэжэлтэй Михаил Норбо-Самбуевич Гылыков. Һайн танихаб — найдалтай хүн.

Эдэ нүхэдэй ажал эмхидхэлгын нимэ замые шэлэдэ, тэрэнэй уг удхые, олондо һайшаагдадаг, дэмжэгдэдэг болоһониие бодото хэрэгээр гэршэлэн харуулха гэһэн һайн һайхан эрмэлзэлые элдэбээр тулхабаалһан зариман бии байгаа. «Нима жара гараад, яахань гээшэб? Пенсиеэ эдижэ, һанаа амар хэбтэхэгүй юрэдөө... Үнөөхил ута тухэригэй түлөө үхэтэрөө ябаха гэдэгнай энэ бэшэ аал даа»,— гэлдэхыеньшье хөёр шэхээрээ дуулаа һэм.

Тусхай мэргэжэлтэй, ажабайдалай, худэлмэрийн горитой дүй дүршэлтэй П. Я. Базаров шэнги зоной АПК-гай хэрэгые эрхилээгүй һаа, хэн эрхилэлтэй гээшэб? Хүбүүдтээ, хүрьгэндөө энэ хэрэгэйнгээ зүб, бурууень шуһа мяхандань шэнгэтэрнь ойлгуулаад, Эргээнэй буусада ээзн боложо эхилһэн Пётр Ямпиловичые габьяатай гэжэ тоолохоор ха.

Зонхилолго, захиралтын байдалһаа гаража, хэн яанааб гэжэ һанаашархалтагүйгөөр сүлөөтэ ажал хэжэ ябаха гээшые тэдэнэр хамагһаа үнэтэйдэ тооложошье болоо.

Эргээнэй буусада мүнөө 20 гектар ешмээн, 1 гектар хартаабха, 0,5 гектар турнепс, 4 гектар рапс, 10 гектар обёос таригданхай байна. Хуушан газарай шэнэ эзэдэй худэлмэриеэ иигэжэ эмхидхээгүйдэ аргагүй. Сабшалангынь энэ жэлдэ ургаса муутай. Гектарай дунда эзргээр 6—7 центнер гараба. Тезэд энэ хуушан буусада мүнөө һайн эзэн хэрэгтэй. Нүхэр Базаровай агроном мэргэжэлтэй рэлдэхыень дуулаа ковани хэхэ, хабаа үйлэха тухай хэ һэн. Энэ талаар б тэй бэшэб, дуугөө байгаа һэн. Ур буусанууд гэзэ нөөр лэ үтэгжүүл һан ха юм. Тиим лэ үйлэха гээшэнь жа магад.

— Жэлэй урда дажа абаһан 150 най удэжэ эхилж толгой тугалтай б Үбэл болотор т даа,— гэжэ Пётр хөөрэбэ.— Энэ явд толгой мал гээшэ. Тэдэнэйнь шэгнүүр, 350 бага бэшэ байха Центнер мяханайн дын шэгнүүр) 206 лэгдэхэ. Недондо үбһэтэй ондо Хүрөө һэн. Харин миил 400 гаран гаража болохот. Иимэ асуудалда бэлэн харюутай хүм. Бүхы юумэн гансал өөһэдымнай карта. Арендаторай хуби заяанайнь түлхюур өөрынь карта. Тэрэнээ саашадаа үри саданартаашье дамжуулха. Би олон

…салай эмхидх… й экономик…

…ЭЙ ЭЗ…

…ные ном мэргэжэлтэй хүн… …ен- рэлдэхьиень дуулахад… …оо ковани хэхэ, хабар… …ооо үйлалха тухай хэлсэ… …ооо Һэн. Энэ талаар би… …ооо тэй бэшэб, дуугайхан… …ооо байгаа Һэм. Урдан… …ооо буусанууд гээшэ… …ооо нөөр лэ үтэгжүүлэгдэ… …ооо Һан ха юм. Тиимэхэ… …ооо лэ үйалха гээшэнь э… …ооо жа магад.

— Жэлэй урда т… …ооо дажа абаһан 150 то… …ооо най удэжэ эхилэнхэ… …ооо толгой туталтай бо… …ооо Үбэл болотор таб… …ооо даа,— гэжэ Пётр Я… …ооо хөөрэзб.— Энэ наме… …ооо яад толгой мал т… …ооо гээшэ. Тэдэнэймнай… …ооо шэгмүүр, 350 кило… …ооо бага бэшэ байха б… …ооо Центнер мяханайнь т… …ооо дын шэгнүүр) 206 т… …ооо лэгдэхэ. Недондо 90… …ооо үбһэтэй ондо ор… …ооо Хүрөө Һэн. Харин… …ооо миил 400 гаран ц… …ооо ряабабди. Тиимэхэ… …ооо центнер үбһэ худал… …ооо хабди. Нэгэ центнер… …ооо тухэригтэ. Тиихэдэ… …ооо бариха ёһотойбди. …ооо хэмжээтэй хөөр гэ… …ооо эхилхэмнай. Эдэ м… …ооо 90 мянган тухэрг… …ооо абаабди. Иигэжэ б… …ооо мнай ургажал б… …ооо П. Я. Базаров хөөр… …ооо — Яагаа захагүй… …ооо гээшэб? Тезд хэзээ… …ооо һалаха зомта? Ха… …ооо рэхэ юм гү? — гэжэ… …ооо даа асуужархибаб. …ооо мни Пётр Ямпилович… …ооо лэн:

— Найман жэл… …ооо үри шэрнээ ха… …ооо раалнабди. Тезд хэр… …ооо үхэшөө һаамни, хүбү… …ооо та үбэ. Айха юу… …ооо байгаа юм.— гэбэ… …ооо майский» совхоз… …ооо талһан ажахымнай… …ооо даа. Тэрэнтэеэ то… …ооо рэгтэй. Тиихэдэ газ… …ооо жэл бүхэндэ 3720 т… …ооо даг хэрэглэнэнэй т… …ооо той мунгэ түлэхэ… …ооо Совхоз, колхозууд г… …ооо лөө гүрэндэ налог… …ооо шэ ха юм. Арен… …ооо юундэ тиимэ… …ооо Гайхалтай юумэн… …ооо даг. Харгы зам… …ооо түлөө мунгэ түлэхэт… …ооо гын ноед хэлэнэ Һэн…

Найман жэлэй үнг… …ооо но эргэзнэзрхин үр… …ооо ха жэшээтэй. Тиигэ… …ооо мунгэ зөөрнеэ яаха… …ооо Энэ тухай залуушуу… …ооо сэ бодомжолхо эрхэ… …ооо хой яналгай. Нэн т… …ооо дэнэр байра байдал… …ооо хэ, хүгжөөхэ, х… …ооо оньһожоруулха хүсэ… …ооо шадаа хүн бүхэнэ… …ооо худалдажа абахада, …ооо лайн эрьедэ амарха… …ооо туби дүүрэн аяншал… …ооо гаа юм? Худоо а… …ооо Һуниигүй, үбэл зүй… …ооо нэй харанхыһаа үдэ… …ооо хы болотор худалдэ… …ооо нөө тэдэнэр ямар… …ооо далда худалнэб!… …ооо гологдоһон техник… …ооо ажахын машина, с… …ооо Һэншөө гээшэнь д… …ооо ёнын тэдысэ. Мини… …ооо тиишэ ябахада, а… …ооо байгаа Һэн. М. Н… …ооо самсагүй нюсэгэн б… …ооо ри унанхай мүрто… …ооо да ядалсажа ябан… …ооо Пётр Ямпилович… …ооо арай гэжэ хүл дэ… …ооо Һан «Волга» машин… …ооо рээндэ эдеэ асаржа…

Арендаторнуудай… …ооо шагнаад байхада, …ооо («Первомайский» со… …ооо тэлбэрилэгшэдэй э… …ооо жэдэг, туһалдаггүйнь… …ооо байна даа. Тоосоонс… …ооо тэрэ үнэ сэнгээр т… …ооо ха үшөр гарадаг. …ооо майн хуушан гурим… …ооо дэлһөөр зандаа бай… …ооо бэрилэгшэдэй ааша… …ооо даа.

Тиигэбэ ябабшье Һ… …ооо гээнэй бүүсада хэдэн… …ооо лоод байхада, эгэ… …ооо ургаса хүгжөдэг, а… …ооо ган мяхан элбэгээр… …ооо дег болохо гэжэ э… …ооо АПК-гай системыа Һ… …ооо дэдэг П. Я. Базаров… …ооо соо хэдэн жэлэй ур… …ооо тоо, баримтанууд… …ооо согологдонхой янзаа… …ооо до хүсэтэйнь лэ бу… …ооо хэлсэдэг, харин а… …ооо худэлмэришэ хүнүүд… …ооо жалта түйлаг лэ!

В. ТОКТОГ…

Хэжэнгын район.

Гэбэшье округой олонхи Һургуулинуудта буряад хэлэнэй дүримдэ, синтаксис болон грамматикадэ үхибүүдые Һургалгаар хүдэлмэриеэ хизаарладаг. Һургуулийн Һурагшад юрын ярааной үгэдэ муугаар Һургагдана. Тиимэнээ ургажа ябаһан эдир үетэнние түрэлхи хэлэндэнь һайнаар Һурагаха хэрэгтэ бүхы олоннитэ адли тэгшэ эдэбхитэйгээр хабаздалхаха ёһотой.

Һүүлэй үедэ ондоо ябатанай хэлэндэ түргэн мүрөөр Һураха онол аргын бии байна. Тиихэдээ энэ байшанда долоо-найман жэлэй саана Һүүлшынхиеэ орохоноо элеэр һанаадхёо Һам. Тэрэ үедэ эндэ буряад драмын театр байрладаг Һэн гүб даа. Газаанаа орохолоор, хубсаһаяа үлгэдэг газар бии Һэн. Тэндэнээ саашаа даб гээд, үшөө нэгэ үүдээр ороходо, буфет дэлгээгэстэй байдаг байгаа. Буфедтээ үрагшаа үүдээр ябала үүжам, гэрэл ехэтэй харалгын зал соо ородог Һэмди. Бухы залаар забда залигүй жэрытэр табигдаһан кресло соо Һуужа, тиимэшье үргэн бэшэ, тиимэшье үндэр бэшэ ендэр дээрэ артистнуудай наадахые ехэл Һонирхожо харадаг бэлэйбди.

Энэ удаа ороходоо, бүрэнхы фойе соо тэг дундань ута хабтагайнуудай ябталаатай байхые обёорбоб. Саагуур үшөө эндэб түмэрэй таһарданаа. модоной тайрадаһан хэбтэхэ юм. Бухы шала дээгүүр бог шорой, цемент гамгүй адхаатай. Тэмтэрнээр саашаа ябахадамни, хоочоон таһалга байба. Шалань шэнэ модоор хушаатай, дүрбэн ханань энэ жэлдэ шэрдэгдээ, сагаадагдаа ха гэжэ тухайлмаар. Зүгөөр хурганай тухай зузаан тооно шоройдо хуу баран дарагдашанхай. Харалгын зал соо шала дээрэ табсантуулан хабтагайнууд дэбдигдэнхэй. Тэбхэрхэн хайрсагууд соо паркедэй модон байна. Тиихэдэ артистнуудай наадаха ендэр дуурһан задалагдаһан аад, шэнээр баригдажа эхилэгдээдүй. Тойроод үнөөхил бог шорой, хибэдэнэн…

— Аяар зургаен жэлэй урда тээ энэ байшамнай заһабарилгадажа эхилээ һэн,—гэжэ куклын театрай директор Н. Н. Санжиев хөөрэнэ.—Эдэ жэлнүүд соо хамта дээрээ дүрбэн зуун юһэн мянган тухэригэй худэлмэри хэгдэһэн байна гээд данса саарһан соохоо элирна. Тезд. өөһэдөө харана губта даа, энэ гэхэ юумэн хэгдэгүйл даа. Хэд, юуд заһабарилдаг юм гэнэ гүт? Соёлой министерствын мэдэлдэ ородог барилгын научно-һэльбэн шэнэлэгшэн үйлэдбэриин мастерскойн (СНРПМ) худэлмэришэд заһабарилдаг юм. Тезд тэдэ мүртэйгөөр ажалладаггүй. Нэгэ удэр ерэхэ, нүгөө удэрынь харагдахашьегүй. Иимэрхүүгээр саашадашье худэлхэ болоо һаа, байшангыемнай заһабарилжа хэзээшье дуурһахагүйнь лэ.

Дээрэ дурсагдагша мастерскойн начальникээр Г. А. Ведерников худэлдэг юм. Тэрэнэй хүтэлбэри доро худэлмэришэд республикын соёлой министерствын мэдэлэй эмхи зургаануудай байра байшангуудые саг соонь һэльбэн шэнэлжэ, заһабарилжа байха үеэлгатай юм.

Һонирхоһон асуудалдамни Г. А. Ведерников иигэжэ хариусэба:

— Куклын театрай байшан заһабарилха талаар хэгдэхэ бухы худэлмэри тухай документаци һаял, энэ жэлдэ абаабди. Тиимэнээ хэрэглэгдэхэ материал саг соогоо захигдаагүй бшуу. Тэрэшэлэн бухы худэлмэрийн проект мунөө болотороо табигдаадүй юм. Тэндэ манай худэлмэришэдэй таһалгаргагүйгөөр худэлдэггүйе тайлбарилхада иимэ: республикын Соёлой министерствын заабаряар худэлмэришэдөө ондоо объектнүүд дээрэ худэлхыень эльгэдэг зомди.

Театрай хүтэлбэрилэгшэд иимэ орёо байдалай тохёолдоод байхада, гараа хёсагаад Һуугаагүй, Николай Нагмитович Санжиев хэдэн хоног соо Бэшүүрэй районсоо ябажа, арайхан гэжэ душөөд кубометр хабтагай олоһон байгаа. Тезд барилгашад тэрэниень театрай байшан заһабарилгада хэрэглэхынгээ орондо ондоо объектнүүдтэ хэрэглэжэ, дуурһажа байнхай. Харалгын зал соо дэбдигдэхэ паркет, буфедэй зал гоёон шэмэглэхэ гранит шулуу театрай хүтэлбэрилэгшэд мүн лэ өөһэдөө оложо асаранхай.

Туяна Баяртуевна Бадагаева ахамад режиссероор куклын театрта ородоод жэл тухай саг соо худэлжэ байнхай. Тэрэ иигэжэ хөөрэбэ:

— Эндэ худэлжэ эхилхэдээ, ехэхэн іе юумэ хэхэгэр эзлэнхэй һэм даа. Тезд ородоол жэл худэлөөд байхадаа, бухы һайхан түсэбүүдни, эрмэлзэл хүсэлни һалхинда үлеэгдэнэн түүдэгхэн мэтээр һүнэбэ. Иимэ байра байдалда ямаршье аүн худэлжэ шадахагүйл. Манай артистнар ёһотойл баатаршалга харуулна ха юм. Удэр бүхэнэйнгөө репетиция үнэргэхын тула байра бэдэрнэбди. Мунөө үонь Советскэ районой Пионернүүдэй байшангай хүтэлбэрилэгшэдтэй үгээ ойлголсонхойбди. Зүжэгүүдээ хаана харуулдаг зомта гэнэ гүт? Өөнэдөөл эдэбхи үүсхэл гаргажа, һургуулинуудай багшанартай хэлсэдэгбди. Манай һанаа зобоохо үшөө нэгэ асуудал гэбэл, буряад хэлэмнай болоно. Танай мэдэнээр, бидэ ородшье, буряадшье хэлэнүүд дээрэ зүжэгүүдээ табидаг гээшэбди. Тезд үхибүүднай тэрэлхи хэлээ тен муугаар мэдэдэг байна. Улаан-Удэ соомнай гансал нэгэдэхи интернат һургуулийн үхибүүд, басагадта буряад зүжэгүүдээ харуулжа боломоор. Зүгөөр худөө нютагуудаймнай үхибүүд лэ түрэл хэлэн дээрээ одоол тогтон торонгүй ярилдадэг бээ гэжэ һанана ёһотойт. Тиимэ бэшэ гэхэ байнаб. Үнгэрэгшэ хабартаа Ярууна, Хори, Хэжэнгээр ябажа ерээ һэмди. «Үншэн сагаан ботоной» гэжэ зүжэгтэмнай үхибүүд ехэ үсөөнөөр ерэдэг байгаа. Тиимэнээ, тэндэхи үхибүүд түрэлхи хэлээ мэдэхэгүй ха гэнэн тобшолол хэжэ бусаабди.

Түрэлхи хэлээ шудалха талаар һүүлэй жэлнүүдтэ горитой юумэн хэгдэжэ байнхай гэжэ бидэ мэдэнэбди. Тиимэнээ энэ хэрэгтэ шадалаараа оролсохо гэжэ ородоноби. Жэшээ болгон, телевиденидэ буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэ, хабаадалсадаг тузайгаа дурдахада болоно. Энэ талаар үшөөшье ехэ юумэ хэхэ шадалтэйбди. Тезд... бухы юумэнмай үнөөхил байра байдалһаамнай дулдыдана ха юм даа. Үхибүүд — манай гэрэлтэй ерээдүй гэлсэнэбди. Иигэжэ хүн бүхэн ойлгоно. Манай соёлой министр нүхэр Цыремпилов энэ-ние ойлгодоггүй гэхэ болоо һаа, энэдэнээ хүрэмөөр ааб даа. Тиимэнээ түрүүшын эзлэжэндэ үхибүүдтэ театрай, спортын залнуудай ордонтуудые барижа үгэхэ ёһотойбди гэжэ бэшэл ойлгоно ха юм.

Буряадаймнай арадай артист Виктор Шульгин, габьяата артистка Светлана Бунеева болон театрай бусад артистнуд ахамад режиссерой хэлэшье дуурһан дэмжэжэ байһанаа мэдүүлээ Һэн.

— Байшангуй дээрэнээмнай, хотодоймнай куклын театр биишье юм гэжэ олон зон, үхибүүд мэдэдэггүй ха. Хэды болотор шоодборилуулха эон гээшэбибди?— гэжэ Светлана Буксева голхоржо байгаа Һэн. Буряадай театрнуудай дундаһаа куклын театрые тоохогүй, шоодбори байдалда оруулха ямаршье шалгатсан үгы. Энэ театрайхид бусадтаа дутуугүйгөөр худэлдэг юм. Жэшээнь, үнгэрэгшэ хабартаа тэдэнэр Усть-Ордын автономито округой нютагуудаар, Ангарск, Усолье-Сибирское хотонуудаар олон удэрэй туршада ябажа, хэдэн зүжэгүүдээ харуулаа. Үнгэрэгшэ сезондо республикынгаа олохон районуудаар ябаһан байна. Тиихэдэ шэнэ сезоноо нээхэдээ, октябрь һарада Новосибирск хото орожо, тэндэхи үхибүүдтэ зургаан зүжэгөө харуулха болоно. Хожомынь Агын автономито округто гастрольдо мордохоор хараалгахай. Театрай коллективэй худэлмэридэ ундэр сэгнэлтэ үгтэнхэй. РСФСР-эй Соёлой министерствын болон соёлой худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай ЦК-гай шиидхэбэриэр, үнтэрэгшэ жэлэй хоёрдохи хахадта Росси-гай Федерацийн театрнуудай коллективүүдэй дундаһаа Буряадай республикынга куклын театрай коллектив Хүндэлэлэй дипломоор ба мунгэн шагнаар урмашуулагданхай юм.

— КПСС эй обкомой Политгэгээрэлэй байшанда үнгэрэгшэ үбэл хотын ажалшадтай уулзалга болоо Һэн, Соёлой министр нүхэр Цыремпилов тэндэ олоной үмэнэ үгэ хэлэхэдээ, бейша ондо куклын театрай байшан заатагүй бэлэн болгогдохо юм гэжэ найдуулаа бэлэй. Бидэ хүлеэхэшье байнхайбди. Хүлеэхэшье сагнай богонихон болоо гүб даа, — гээд, Николай Нагмитович хөөрөөгөө дүүргээ Һэн.

Үнэхөөрөөшье, жэлэй дүүрэтэр ородоол гурбан һара үлүүтэй саг үлөөд байна. Иихэдээ Һаяын болзорто куклын театрайхид өөнэдын байшантай боложо, баярлаха, хүхинэнь бэшэ гү?

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

…ЮУМЭНЭЙ …РЭНҮҮД ЮУНДЭ …АГАЙРУУЛАГДАНАБ?

…уе сагай үнгэрхэдэ, …ий үри хүүгэд нютаг… …ий болоч хүнэй нэ… …ооо тайлбарилхын түлөө …ооо шэнжэлэгшэн ажал …ооо болохо гэжэ һа… …ооо Ушар юуб гэхэдэ, …ооо хэдэн олон бу… …ооо нууд. Һуурин, тосхо… …ооо найлгаа гажа бу… …ооо рэлгэдэдэг болонхой. …ооо ушарта нютаг нугын …ооо ородшологдожо. ур… …ооо дые гээжэрхинэн …ооо ной Агада «Цаган… …ооо «Токчин», «Кункур» …ооо нэрлэгдэдэг нютаг… …ооо Тодорхойлон хэ… …ооо нэрэ Һерюугаар нэр… …ооо 100-гаад нютаг болон …ооо тосхонуудые бурид… …ооо Эдэ нютагуудай нэ… …ооо засагай зургаэнуудэ… …ооо нь янзаар. хүүлитаар …ооо гагүй байгаа гээшэ …ооо Шулуутай. Тугшан, …ооо жэ анханда нэрэ… …ооо нютагууд мунөө …ооо дэ хажараар. ушар …ооо й, ямаршье тайлба… …ооо бориугүйгөөр нэрлэг… …ооо!

…ооо буряад хэлэндэ …ооо гэжэ үзэгүүд тон …ооо эрэлгэдэдэг гээшэ. …ооо ны ба нютаг нэрэ… …ооо ородшологдоһоноо …ооо нөөө тэдэ хөөр он… …ооо нэрлэгдэдэг. Жэшээл… …ооо гэжэ нютаг хүүлин… …ооо «Ортуй». Сагшуа …ооо «Цасучен» гэжэ …ооо Минии һонахада, …ооо бүүлу ябадаг мүн. …ооо эн таниласхадэ:— …ооо ородор хэн бэ?— …ооо раалнабди. Тезд анханай бу… …ооо ёл, ягаад оршуулха …ооо ооо юм?! Гэбэшье …ооо ёһэндөө анхан тэ… …ооо ны нэрэнүүдэ …ооо сэл ородлодог. …ооо хото. худөөдэ яба… …ооо хөөрэлдөө нэгэ… …ооо дуулахадаа болохо… …ооо шни хэн бэ?

…ооо гжэргал.

…ооо ородоо хэн болонош? …ооо л…

…ооо нахада. хүнэй нэрэ …ооо й ямар үндэлэ ябаһан …ооо тодорхойлжо үгэ… …ооо. Ахопян гэжэ ба… …ооо нние — армян. Со… …ооо фамилиэй хүнние …ооо үндэлэ ябаһанай тү… …ооо гжэ ядамаргүй то… …ооо ны. Харин буряад …ооо нэрэ обогһоонь …ооо ягаад тодорхойлжо …ооо ноб? Урдахадаа тин… …ооо ны. Бэтэжабей. …ооо ны, Бадмажабай. Мэ… …ооо мэтыг фамилиэй …ооо нөөшье мөнөй ню… …ооо рлэдэг.

…ооо үхи хүүгэд хоёр… …ооо ходох харилсаа тү… …ооо ны байхоб. Ород …ооо нэрэ зон үрдыхи… …ооо ны гү, али ба… …ооо ны зэргээ «ши» …ооо ны. гойхалтай …ооо р тон дүтын зо… …ооо гжэ нэрлэдэг. Ха… …ооо ны хүүгэдэй гэрэхи… …ооо нэрлэхэдэнь. ни… …ооо ны байдаг даа. Уша… …ооо ны бүхэндэ өөрыч …ооо ны, гурим жүрөм гэ… …ооо та юм.

…ооо ны буряад зонай хоо… …ооо ны үгэ андэлдаан ту… …ооо ны үгэ хэлэнүүб. Олон… …ооо ны буряад түрэлхид …ооо ны дэлдаа хүүгэдэрээ хөөрэлдэ… …ооо ны дээрэ хөөрэлдэ… …ооо ны одог. Минии өөр… …ооо ны хэнэнэй ёһоор. …ооо ны ород хэнэ шудалжа …ооо ны зон ядалын сагта …ооо ны нөөндөөмнай хү… …ооо ны ыемнай абаг гэ… …ооо ны, тэдэнтээ ото Һэ… …ооо ны үгэ андэлдаа…

…ооо ны шэнэ байдаг. Би …ооо ны бу шудалаа гэжэ …ооо ны ажал ябуулна… …ооо ны өөр, хоёр хэлэ адли …ооо ны ходаа гээшэ мунөө үе… …ооо ны ез аша түһатай бай… …ооо ны ханаб. Тиийэ тин… …ооо ны болотор хоорондоо …ооо ны өөрэлдэдэг зон ехэ …ооо ны, ує сагаа үлэжэ …ооо ны гээд тоологдодог …ооо ны

…ооо ны округ соо тодорхой …ооо ны ябулгануудай үнгэр… …ооо ны удаа буряад хэлэ …ооо ны, ёһо заншалаа …ооо ны хүн зон үрдыхи… …ооо ны гэжэр хандадаг …ооо ны байна. Эдэ шуулга хэ… …ооо ны һүргулинуудаа эхи …ооо ны ехэл һайшаалтай, …ооо ны тон дүтын зо… …ооо ны ханаб. Тиийэ тин… …ооо ны болотор хоорондоо …ооо ны өөрэлдэдэг зон ехэ …ооо ны, ує сагаа үлэжэ …ооо ны гээд тоологдодог …ооо ны

…ооо ны округ соо тодорхой …ооо ны ябулгануудай үнгэр… …ооо ны удаа буряад хэлэ …ооо ны, ёһо заншалаа …ооо ны хүн зон үрдыхи… …ооо ны гэжэр хандадаг …ооо ны байна. Эдэ шуулга хэ… …ооо ны һүргулинуудаа эхи …ооо ны ехэл һайшаалтай.

Гаха хэрэгтэ бухы олоннитэ адли тэгшэ эдэбхитэйгээр хабаздалхаха ёһотой.

Һүүлэй үедэ ондоо ябатанай хэлэндэ түргэн мүрөөр Һураха онол аргын бии байна. Тиихэдэ үргэн ехэ хөөрэлдөөн дэлгэрэнхэй. Энэ худэлөөнэй нүлөөдэ эзэлэгдэжэ, бидэшье Һүргулинуудтаа лингафонно таһалгануудые түхэрэнэбди. Гол түлэб ород хэлэ Һайнаар, түргэн болзорто шудалхын түлөө эдэ хабиндүүд түхэрэгдэнхэй, Үнгэржэ ерэхдээ. Һүүлэй үедэ буряад хэлэ шудалалгын иимэ таһалганууд байгуулагдана. Зүгөөр, үхибүүдые иимэ таһалга соо хаагаад. түрэлхи хэлэндэнь Һургахагүйбди. Үхибүүн тон бага наһанһаа эхэ эсэгэтээ, аха дүүнэрэтээ, үетэн нүхэдтээ, хаза хадаан ажаһууһан хүршэнэртээ нэгта холбоотоил байхадаа, бэлээр түрэлхи хэлэндээ Һураха арганай.

Байгалай үһандал арюун
тунгалаг,
Басаганай миһэрэлдэл
урин налгай
буряад хэлэмнай,
Булагай үһандал
бузаргүй тунгалаг,
Бугын нюдэндэл бүргүй
һайхан лэ
буряад хэлэмнай...

гэжэ элитэ поэт Дондок Улзытуев нэгэ шулэг соогоо түрэлхи хэлээ түүрээн магтаһан байдаг. Тезд Һүүлэй үедэ энэ һайхан хэлэнэймнай элдэб аргаар бузарлагдажа, урдынгаа үзэн нугархай хэлбэри, сэсэн мэргэн удые алдажа байһан ушар минии һанаа мүн лэ зобоодог. Нютагтаймнай үнгэрэгдэһэн сүглаа хураал дээрэ гү, али залуу хөөрөй түрэ найр дээрэ гү, үгы гэбэл боро юрьеэнэйнгээ ажабайдалай эрьесэ соо үгэ хэлэхэдээ, үгэ аядалдахадаа, ородшолонгүй дуугараха хүн тон хомор болонхой, Агын радиогой, мүн Штэнээ дамжуулагдадаг «Сагай амисхэлэ» гэжэ тела-дамжуулгэнуудта хабаадалсаһан зон дүрбэн үгэ хэлээд лэ, табадахинень ородшолдогэзншалтай. Яһала наһатайшье. Үгэ хэлэндэ жорхойхоншье хүн гэжэ һанахада, буряад хэлэндэ ород үгэ оруулангүйгөөр хөөрэлдэжэ бирадаггүй. Аха эзэ зонойнмай иигэжэ байхада, эдиршуулэй түрэлхи хэлэндээ түлгүй байхань гайхалгүй бэшэ гү!!

Зарим ушарта бидэ өөһэдөө зорюута буряад хэлэнэйнгээ удые гажа буруу болгохые, тэрэнние өөһэдөө бузарлахые эсэгэ орододог байнабди. Үхибүүтэй болоһон залуу айлайхи баярлаһандэа юм гү, али олоной дунда онсо шалгархаа һанаһандаа юм гү. илангаяа басагадтаа «Туяана», «Саяана», «Эржэнэ» «Долгоора» гэжэ мэтэ ородшье, буряадшье бэшэ нэрэнүүдые үгэдэг заншалтай. Мүн юрэ ажабайдалдаа гэртэхининь хүүгэдые «Цыпыгшка», «Жаргуля» гэжэ байгаад нэрлэдэгүүд.

Туяан, Саяан, Эржэн, Долгор, Сэсэг, Жаргал гэжэ мэтын хүнэй һайхан нэрэнүүд хойнсо юундэ элдэб суффиксиуудтай болошодог болооб? Энээн тухай түрэлхидөө, мүн залуу эхэ, эсэгэнэрнээ асуулгаар хгш. Округойгоо нютагуудаар ябахадаа, залуу үетэнэй буряадаар хоорондоо хөөрэлдэхые шагнаад, урмаа ехээр хухардагби. Жэшээлхэдэ: «Магазин соо ехэ зон байна», «Үудэнинь суургаар шэбхэдээтэй» гэхэ мэтэ үгэнүүдые дуулахадаа, һанаа зоборитой болодог. Хэлэгдэһэн эдэ мэдүүлгэнүүдэй саана эхэ, эсэгэй хүүгэдээ түрэлхи хэлэнлээ хэр зэргээр Һургадаг, арадайнгаа ёһо заншал ямараар сохижа ябадаһынь хэрэгдэхэ жэшээтэй. Хэдьнэйшье сагта арад зоной урдаа хараха омогорхолонь, аһан ехэ зэр зэбсэгэнь хадаа түрэлхи хэлэниинь байлан гээшэ. Тезд минии дээрэ дурсаһан баримтанууд — Агын буряадуудай энэ бэлигаа гэжэ ябаһые гэршэлнэ. Тиимэнээл хойшодоо эбээрээ хэлсэжэ, ялгаар һайхан түрэлхи хэлээ амидыруулан хүгжөөхын, арад зоной-гоо ёһо заншалые дахяад һэргэхын түлөө үнэн зүрхэнгээ оролдөёл гэжэ бүгэдэнние уриалха ёһтэй.

Баяр БУДАЖАПОВ,
бичгэ.

Могойто һуурин

…ҮНГАЛТА ТУХАЙ ХУУЛИНУУДАЙ ПРОЕКТНҮҮДЫЕ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭНЭБДИ

ЭРХЭТЭЙШЬЕ, УЯЛГАТАЙШЬЕ

…ниинуудай проектнүүдэй хэлсэлгэ совет демократийн хүгжэлдэгэн замда гараһые Республикынмай хүн… Хуулинуудай про… тухай һанамжэ, ду… …ралхэ аргатай эр… …ийгтайшье байна.

…ы АССР-эй Верховной Советэй депутадта …ушые ажалша колл… дэбжүүлдэг тиигэ… …ийн хүнүүдэй. Һурагдолон студентүүдэй …ийнтэ тоо 300-һаа үсөөн бэшэ байха зэргэтэй» гэжэ Һунгалта тухай Хуулийн проектын 32-дохи статья соо хэлэгдэнэ. Би энэ статьяе дэмжэхэ байнаб. Гэхдэтэй хамта, промышленна томо предприятинуудта хэдэн мянган хүн ажалладаг байна хэ юм. Тэндэнь 300 гаран хүнэй ажалладаг цехүүд, участогууд, бригаданууд олон гэзэшэ. Гэбэшье тэрэ заводто 300 хүнһөө дээшэ хүдэлмэрилэгшэдтэй цехүүд ба участогуудай хүдэлмэришэд тусгаар ажалша коллективүүд гэжэ тоологдохо ёһогүй. Тиимэнээ нэгэ заводой олон цехүүдэнээ арадай депутадта кандидадууд дэбжүүлэгдэхэ ёһогүй.

Сашадань хэлэбэл, мүнөө үедэ кацинууд ба үндэнэ ябатанай хоорондын асуудал тон шухалаа хэрэг болоод байна. Энээнийе хараада өбажа, Буряадай АССР-эй Конституцида иимэ хубилалта оруулжада болохо байгаа: **«Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй арадай депутадуудай 50 процентнь буряад арадай түлөөлэгшэдһөө, 50 процентнь бусад үндэнэ ябатанай түлөөлэгшэдһөө буридэхэ ёһотойн.** Тиигэжэ бидэнэр Автономито Совет Социалис республикынгаа дээдын органда үндэнэ ябатанай ажабайделда хабаатай бүхы асуудалнуудые зүбөөр шиндэхэ аргатай болохо байгаа.

Эдэ минии оруулһан дурдахалнууд тухай бусад хүнүүд өөрынгөө һанамжа хэлэнэ бэзэ.

Р. СТАРИКОВА,
Буряадай АССР-эй Верховно Сүдэй түрүүлэгшын орлогшо.

СИБИРИИН ЯАРМАГ УРИНА

Сибириин автономито республикануудта, хизаарнууд болон областьнуудта Сибириин яармагта хабаадаха үрэлл тараагданхай. Энэ жэлэй декабрьда яармаг Новосибирскдэ нэгдэхэ юм. Промышленна предприятинууд, колхоз совхозууд, кооперативууд яармагта өөрынгөө бүтээһэн продукци харуулха аргатай. Болгариин, Польшын, Австриин, Англиин, Франциин, ФРГ-гэй бусад оронуудай фирмэнүүд яармагта хабаадалсаха байнаа мэдүүлээ.

Энэ региондо эртэ үрда сагта ажахынууд хоорондын харилсаа хүгжөөлгэдэ тон шухала үүргэтэй байһан нимэ яармагые дахинаа һэргэхэ үүсхэлые ажахын тоосооной коммерческэ түб гаргаһан байна. Тэрэ «Сибириин яармаг» гэжэ нэрэтэй. Тэрэ Сибириин городуудай хоорондо баталагдаһан хэлсээнэй ёһоор эмхидхэгдэнэ.

(ТАСС).

Һурагалсалай шэнэ жэл эхилжэ. багшын хүнгэн бэшэ мэргэжэл шэлэһэн залуу багшанар түрүүшынгээ хэшээлнүүдые үнгэргэбэ.

Жэшээнь, Орлигой дунда һургуулида заажа эхилһэн багшанарай дунда эхин классуудай багшанар Цыремжит Чимит-Доржиевна Дондубон, Инта Григорьевна Юмжапова, Светлана Ивановна Тыкшеева гэгшэд ороно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) залуу багшанар Ц. Ч-Д. Дондубон, И. Г. Юмжапова, С. И. Тыкшеева.

Г. ДАГБАЕВАЙ фототекст.

ВАНДАН ЮМСУНОВ

ХОРИИН 11 ЭСЭГЫН ОТ ИЗАГУУРАЙ ТУУЖА

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь сентябрийн 19-нэй номерто).

Эртэ урда сагта Барга баатарай урда зүгһөө ерэжэ, Байгал далайн эрьеэр һуурижан үнэржэхэдэ, хори ба баруун бээсын буряадуудай уг үзүүрайнь бии болоһон тухай В. Юмсуновай угай бэшэгһээ энээнэй урда хэблэгдэһэн хэһэгтэ хөөрэгдөө һэн. Тиигээд монгол зоноор нийлэжэ, Монгол ороноор нүүжэ ябаһанаа, 1603 он багаар Нэршүүгэй округто Дай-Хун тайжа Бальжан хатан хоёртой зөөжэ ерэзд һуутарнь, Дай-Хун тайжын эсэгэ нэхүүл сэрэг эльгээжэ, Бальжан хатанние алуулаад, хүбүүгээ бусаажа абаашахадань, хориин 11 эсэгын зон наашаа ерэжэ. Онон голой доогуур нютагжахадаа, эндэ тэдээнһээ урда һуужа байһан уляад хамнигадтай дайлалдажа. тэрэ үедэ Бабжа-Барас баатар бии болоһон байгаа. Тиигэнэр байтарнь, Монголһоо баһа дахин нэхүүл сэрэг ерэжэ, хориниихид бүри наашаа ерэхэ баатай болоһон юм гэхэ.

Тэндэнээ зугадан тэрьелжэ, Байгал далайн урда Худариин тала. Сэлэнгэ голой адагаар ба Ойлон арал, Байгал далайн хойто бээсрэ тэдэнэй урдань нютагжажа һуурһан Барга баатар Тайсан ноёной дунда хүбүүн Буряад гэгшэнээ үнэржэжэ тараһан буряад зонтой нийлэжэ нютагжаһанай шалгагаанаар хориин «буряад» гэжэн нэрэтэй боложо һууба. Тиигэжэ байтарнь, тэдэнэй нэгэ түрүү баянайнь үхиие бүргэд шубуун шүүрэн абаашаһан байгаа. Тиихэдэнь эндэ һуужа болоттой нютаг бэшэ, эндэ хаан шубуун ноён гарбал гэгшэ бидэндэ уурлажа, иимэ юумэн болобо гү гэлдэзд, бугэдэрее хамтаран нүүжэ, наашаа Худариин талада нютагжаһан байна.

Тиигээд байтар, Оросой ехэ хаанһаа 1642 ондо Албазин ехэ городые байгуулхын тулада хүнүүд эльгээгдэһэн юм. Тэрэ сагта Емшэг Этэгэнэй гэгшэ этигэмжэтэ түшэмэл Поярков гэгшэтэй ушаржа, тэрээндэ анхаанһаа хойшо ябаһан ушар байдалаа дуурһан элирхэйлэн айладхаба. Тиигээд тэрэ үеын Итанцын остроог дээрэ ехэ дээдэ хаан Алексей Михайловичай үедэ албатан болохын шахаа тангариг үгэжэ, эбэй трактат зохёожо, албатан болоһон юм. Тэрэ эбэй трактадай бодотонь гү, али үгы гэбэл этигэлтэй копинь обоо хилэ табиха сагһаа урда бидэ хориин зоной Шэлдэй занги гэжэ түрүү нөөндомнай ябаһан тула хилэ табиха сагта Монголой газаарта таһаран гэгдэһэн аха дүүнэртэмнай бии юм гэжэ хэлсэдэг. Тэрээнһээ хойно 1658 ондо Нэршүүгэй ехэ город байгуулжа. тэндэ воеводско зургаан тогтоогдоод, бидэ 11 эсэгын эрэ бэеын 160 һаадаг гэгдэхэ дүүшэ улад толгойн 20—20 мүнгэн эздээр алба үргэжэ, сохом албатад болоһон байнабди.

Тэндэнээ Худариин тэла, Сэлэнгэ голой хоёр эрье. Анаа, Удэ, Хёлго, Хүрбэ, Сухэ голнууд болоод Ярууна, Хорго, Сагша, Ара Хирээ болон тэрэ шедархи нуурнуудаар ба мүнөө байгша Монголой хилэ үнгэртэр нүүдэл хэжэ үнэржэнһэмди. Хоёр, гурба, дүрбэдүгээр шалгалтада бидэниие хэды гэжэ бэшэнэниинь сохом мэдэгдэнэгүй, Харин 1795 оной нэгэдүгээр шалгалтада 17353, 1811 оной табадугаар шалгалтада 20801, 1816 оной зургаадугаар шалгалтада 21438, 1823 оной долоодугаар шалгалтада 23954, 1831 оной наймадугаар шалгалтода 25064, 1858 оной арбадугаар шалгалтада Хори Агатаяа 32214 дүүшэ болоһон байнабди.

Тиин Хориин мэдэлэй эльдэб отогуудай зонһоо хэрээнэ зүүжэ, оросой ёһондо орон байржажа, орос гарнүүдые барижа, бата һууритай болоходоо, Хёлгын Тодхото, Хуушан ба Шэнэ Жэрим, Хүрбэн Үнэгэтэй ба Ара Хасуургай — эдэ

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ТАҺАРХАЙ ТОСХОН ТУХАЙ

Үзэсхэлэн гоё байгаалитай, эм домто аршаан булагуудтараа суурхаһан Түнхэн даидын хойморто, орьёл шобхо ороймуудаараа тэнгэрмин хаяа туулатараа шобхойлдоһон мундаргануудай хормойдо, тайга, шэбэр хоёрые таһалһан таатайхан талбар дээрэ Таһархай гэжэ тосхон оршодог. Энэ нютагые тойроод ой тайга, шэбэр шэдхэ нэмжыдэг, эм домойнгоо шанараар худее холуур суурхаһан Хэнгэргын, Субаргын, Папиин, Арюун-һарьдагай болон Обоогой аршаануд дэбэржэ байдаг юм. Энэ нютаг тайга шэбэр хоёрые таһалһан талбар дээрэ һуурижаһандаа гу, али Түнхэнэй бусад һуурин тосхонуудһаа таһаржа, заха холын булэн соо байрлаһандаа Таһархай гэжэ нэрэтэй болоһон хэбэртэй.

Энэ нютагта болоһон зуней найр тухай тэзэгэн газетэдэ бэшээ һэмди. Таһархайнхид энэ найр дээрээ түүхэ, домогоо, уг гарбалаа, ёһо заншалаа, уран хурса хэлзээ харуулха гэжэ оролдоһон байна.

Таһархайнхидай уг гарбалаа, түүхэ, домогоо мэдэжэ ебаха хэрэгтэ хэдэн жэлэй саада тээ наһа барaһан нютагай аха заха үбгэн Арабдан-Доржо Аюшеевич Гунсеновэй, гар бэшэлгэтэй дэбтэр тон ехэ туһа боложо үгэбэ. Тэрэ үбгэн өөрөө оролдожо, үзэг бэшэгтэ һураһан, бүри бага ябахаһаа нютагайнгаа ульгэршэ, түүхэшэ үбгэдэй хөөрөө суглуулжа, мүн түрэл колхозойнгоошье түүхэ тэрэ дэбтэр соогоо согсолжо бэшэнэн байба. Тэрэ гар бэшэгэйнь ёһоор таһархайнхид хонгоодор яһатанһаа тараһан хүнүүд болоно. Гурбан зуугаад жэлэй саада тээ Манжын хаанай эзэмдэлгэдэ Монгол гүрэнэй орожо, энэ яһанай хүнүүд орон нютагтаа тэсэжэ һуухын аргагүй болоходоо, зугадан гаража, Түнхэн, Аха, Алайр болон Захаамин нютагуудаар һуурижаһан байгаа гээд хонгоодор яһатанай домог соо хэлэгдэдэг.

Үндэр наһатай үбгэнэй суглуулжа, табиһан угай бэшэгэй ёһоор таһархайнхидай дүрбэн һалаа аймаг Хонгоодорой гуша хүбүүн Муу Сагаан гэгшын дүрбэн хүбүүдһээ тараһан байна. Тиигэжэ тэдэнэр моёотойтоной, тармайтанай, хулзаантанай болон баршаантанай аймагууд боложо тараһан түүхэтэй. Энээнһээ гадна Таһархайда Хонгоодорой дүшэ хүбүүн Айшха Мэргэнһээ тараашан табан һалаа аймаг боложо тодорһон байна. Эдэ хэд бэ гэбэл, молооситон, һалбаантан, тонжонтон, маргамахайтан болон мүнхэтэн болоно.

Тосхоной юһэн аймагай хүнүүд тус тустаа эблэржэ, байгша оной зуней найрта бүри Іэзра урид бэлдэжэ эхилһэн байна. Ушарынь гэхэдэ, үри үхибүүднай уг үндэнэеэ мэдэжэ ебаха, хэн хэнтэй түрэл гарал байһанаа ойлгохо, домог, түүхыень шагнаха, түрүү хүнүүдэй жэшээ дээрэ хүмүүжэхэ гэлсэнэн байгаа.

Тэрэ найрай үедэ Таһархай соогоо эгээн олон боложо тараһан хулзаантанай аймагайхид нютагайхидаа толгойлоод ябаһан юм. Энэ аймагайхид хэр үгһаа ажалша бэрхээрээ нютаг соогоо суурхаһан байха юм. Колхозой анхан тогтоходо, хулзаантанай хүбүүд Б. М. Халтанов, Д. С. Малзуров, Н. С. Арданов, Ж. Д. Будаев, Н. Б. Молонтоев болон бусад шэнэ байдал зохёолсохо хэрэгтэ эбтэй гээр оролсоо болэй. Хулзаантанай эхэнэрнүүд мүн лэ эрхим түрүү ябалсаа. Жэшээлхэдэ, С. Г. Замбалова дайнай хүшэр жэлнүүдэ тракторта һуужа, сэрэгтэ мордоһон эрэшүүлые һэлгээ һэн. Харин С-Д. С. Арданова, С. С. Арданова, С-Д. С. Булгутова, С. Н. Молонтоева болон бусад олон жэлдэ мал ажалда худэлжэ, хүндэтэ амаралтадаа тараһан байха. Олон жэлдэ һаалишаналр худэлһэн Д. Л. Халтанова Ажалай Алдар солын II шатын орденоор шагнагдаа һэн. Таһархай нютагай суута механизатор, бэлигтэй урлан нарижуулагша Д. О. Малзуровые хэн мэдэхэгүйб даа? Энэ хулзаантанай аймагай хүбүүн СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Соведэй депутадаар һунгагдаһан, Октябриин Революциин орденоор шагнагдаһан юм. Ажалша бэрхэ хүнүүдыень дурдаха болобол, олон даа. Арадай гэрээрэлэй худэлмэридэ багша Д. Г. Замбалов бүхы наһаяа зорюулһан байна.

Тармайтанай аймагайхид баһал олон айл боложо удее. Найрай үедэ тэдэнэр хулзаантанайхидһаа тиимэшье ехэ бага бэшэ шэнгеэр харагдаба. Тармайтанай хүбүүд эдэбхитэйгээр шэнэ байдал байгуулха хэрэгтэ оролсон, колхозодоо эрхим түрүү ажаллажа ябатараа, дайн сэрэгэй эхилхэдэ, булта мордожо, олонхинь байлдаанай талмай дээрэһээ бусаагүй юм. Ганса Сагалуевтанай нэгэ гэр бүлэһее гурбан хүбүүдынь, Анчиковтанай хоёр хүбүүд. Бүхы дээрээ тармайтанай арба гаран хүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда баатарай үхэлөөр унаһан байна.

Энэ аймагай хүбүүн С. Ж. Андыков дайнһаа бусахадаа, үбсүүндээ Александр Невскиин хоёр орден яларуулжа ерэһэн юм. Тиихэдэ коммунист Д. С. Андыков фронтһоо бусаһанайнгаа һүүлээр колхозой түрүүлэгшээр, отделение эрхилэгшээр үни удаан, наһанайнгаа һүүлшын үдэр хүрэтэр худэлее бэлэй. Мүн лэ коммунист Б-С. С. Хоборков колхоздоо парторгоршье, отделение эрхилэгшээр худэлжэ, хүндэтэ амаралтадаа гараа. Таһархайда колхозой анхан тогтохоһоо абаад, Н. Г. Сагалуева ганса мал ажалда худэлжэ ябаһан намтартай юм.

Хэр үгһаа ангууша мэргэн гүүлэжэ ябаһан моёотойтоной түүхэ домог баһал һонин юм. Муу Сагаанай ехэ хүбүүн Моёотойһоо түрэһэн Баасаан гэгшэ юньэн наһатай ябахадаа, эсэгэтээ дахалдажа, агнуурида ошолдоод, баабгайнуудай «ханние» харбажа алаад, ехэ нэрэ солодо гараһан гэдэг. Моёотойн аймагай хүбүүд Совет засагай тогтохотой хамта шэнэ байдалай түлөө тэмсэн бодоһон байха. Таһархайн түрүүшын коммунист И. С. Оздоноев гэжэ хүн байһан юм. Үшөө 1921 оной һүүл багта энэ аймагай залуухан хүбүүд Лопсон Хусаев, Жамбал Тулаев гэгшэд нютагтаа комсомолой түрүүшын үүр байгуулалсажа, үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадал усадхаха, эдээ хоол суглуулжа, ороной үлэсхэлэн хооһон нютагуудта эльгээхэ талаар худэлмэри ябуулжа эхилһэн юм.

Удаань 1927—1930 онуудта «Улаан Одон». Калининай болон Карл Марксын нэрэмжэтэ коммунаануудые Ж. Е. Тулаев, Л. Д. Хусаев гэгшэд байгуулалсаа һэн. Бэлигтэй архитектор Л. Д. Хусаев хожомоо колхозлоо ехэ ехэ барилгануудые бодхоолсоһон, тезд 1937 ондо дардуулһан гэхэ. Ж. Е. Тулаев Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу-ехэ дайнда Советскэ Союзай Геройн үндэр нэрэ эзэргэдэ хүртэжэ, бүхы орон соогоо суурхаа һэн. Арадай гэрээрэлэй ветеран Д. Л. Хусаев хүн зониие үзэг бэшэгтэ һургаха арюун хэрэгтэ бүхы наһаяа зорюулһан хүн юм. Дайнай эгээл хүшэр жэлнүүдһээ эхилээд, хүндэтэ амаралтадаа гаратараа, һаалишаназр эрхим һайнаар худэлһэн С. С. Пидуевагай нэрэ соло мүнөөшье болотор гаража ябодог.

Муу Сагаанай эгээл одхон хүбүүн Баршаан гэгшэһээ тареашан Таһархайда олон үрхэ айл юм. Баршаантан барандаа үнэн сэхэ ябадалтай, номгон даруу зантай хүнүүд гээшэ. Эдэнэр 1932 ондо «Шэнэ ажал» гэжэ коммуна тогтоожо, агналга хэжэ эхилһэн, хожомынь Таһархайнгаа колхозтой нийлэһэн байгаа. Тэрэ коммуные Д. Г. Будаев, Д. С. Дагуев гэгшэд эмхидхэһэн байна. Баршаантанай аймагай хүбүүн Ш. Х. Шаргагшанов 1933 ондо нютаг соогоо эгээн түрүүлэн, трактористнуудай курсые Түнхэнэй МТС-тэ дүүргэжэ, түрүүшын трактор Таһархайдаа жолоодожо асараа бэлэй. Баршаантанай эхэнэрнүүд, басагад, бэрэзд Д. Б. Урбанова, Д. Ш. Дагуева болон бусад колхозой мал ажалые һэргээхэ хэрэгтэ бүхы наһаяа зорюулжа, хүндэтэ амаралтадаа гараһан байна. Таһархайн комсомолшуудай нэгэн А. С. Дагуев бүхы наһан соогоо автомашина жолоодоо. Тэрэнэй аха Д. С. Дагуева модоор дархалжа, хэды тэргэ, хэды шарга колхоздоо хээ гэгэбши! Баршаантанай аймагай эдэбхитэй хүнүүдэй нэгэн Д. М. Прушеноа дайнай һүүлдэ сэрэгһээ табигдажа ерэһэн сагһаа колхоздоо хүтэлбэрилхышье ажалда, баоилгадашье ябажа, ехэхэн хубитаяа оруулһан юм. Мүнөө хүндэтэ амаралтадаа гараад байхадаашье, миин һуудаггүй, колхозэйнгоо «Хэнэргэ» гэжэ арадай аман үгын ансамбльда ябалсана. Нёдондо ансамбльтаяа Москва «ошожо ерэ һэн.

Молоосиин аймагайхид мүнөө үедэ баһал олон боложо тараһай. Найрай үедэ тэдэнэй дунда СССР-эй ВДНХ-гай мүнгэн болон бронзо медельнуудаар шагнагдаһан С. Д. Бадмаев ябаа. Энэ одоол бүхы наһаяа ганса мал ажалда зорюулһан хүн. Мүнөө хүндэтэ амаралтадаа гараһай. Бүри урда тээнь колхозой тогтохоһоо хойшо ганса мал ажал хэжэ ябаһаа Д. Н. Хабюров мүнөө үгы. Тэрэ пенсиндэ гараһанайнгаа һүүлдэ үшөө арба гаран жэлдэ малаа адуулжа ябаһан юм. Молоосиин аймагайхид ганса малша зоноороо суурхадаг бэшэ. Энэ үг үндэһэтэнэй хубүүн Д. Ж. Дылыков одоол бүхы наһаяа арадай гэрээрэлэй ажалда зорюулжа бэлэй. Тэрэнэй шаби, түүхын эрдэмэй кандидат Д. С. Башинов мүнөө Улаан-Удадэ Зүүн Сибириин технологическа институдта багшална.

Ухаан бодол, уран бэлиг хоёрые бэедээ шэнгэзһэн тонжонтон аймагһаа уг үндэһэтэй, республика дотороо мэдээжэ болоһон РСФСР-эй габьяата артистка В. Д. Лыгденова, тэрэнэй шаби артистка Д. Г. Хунтохеева гэгшэдые хеа аанагуй хүнүүд таниха байха. Арадай гэрээрэлэй ветеран, Н. К. Крупскаягай нэрэмжэтэ медальда хүртэһэн Д. Д. Лыгденов Түнхэнэй суута багшанарай нэгэн болоно. Дайнай үедэ фронтһоо Лыгденовтэнэй эрхим гурбан хубүүд бусаагүй юм. Байлдаанай газарта хүндөөр шархатажа, орден, медальтай бусаһан Янчиб ба Шүлтэм Бандеевич Ошоровтон нютаг зондоо хүндэтэй хүнүүд байха. Малша үгаа алдаагүй Банчиковтаниие гансашье Таһархай соо бэшэ, мүн район соо хүнүүд һайн мэдэдэг. Тэдэнэй басаган С. И. Банчикова һүүлэй хэдэн жэлдэ үнеэн бүриһее 3000 гаран килограмм һу һаажа байдаг юм. Ажалай Алдар солын III шатын орденоор шагнагданхай. Тэрэ өөрынгөө эхэ Ш. Ж. Банчикова, мүн Д. Д. Хунтохеева, Д. С. Манзараева болон бусадһаа жэшээ абаһан байха. Эдэ дурсагдагша эхэнэрнүүд бүхы наһаараа мел ажал үргэлсэһэн юм.

Хан хонгоодор гарбалтанай Айшха Мэргэнһээ тараха ерэһэн марга-махайтанай аймаг Таһархайда баһал нэрэтэй солотой ябадаг юм даа. Энэ аймагай түрүүшын коммунарнуудай нэгэн Ш. Ш. Шожоев Таһархайнгаа колхоздо дайнһаа урид удаан саг соо мал ажал хүтэлбэрилжэ ябаһан юм. Тэрэнэй одхон басаган Д. Ш. Шожоева Таһархай соогоо эгээн түрүүн комбайнерай мэргэжэл шудэлаад, дайнай бүхы жэлнүүдтэ, һүүлээрньшье 1953 он хүртэтэр «талын онгосо» тарялэн дээгүүр жолоодоһон байха. Мүн лэ энэ аймагай хубүүн С. Б. Пархаев Таһархайда эгээн түрүүшын механизаторнуудай нэгэн байһан, олон жэлдэ трактورна бригадираар худэлһэн юм. Дырхеевтэнэй басагад Сэрэмжэд, Дэмбрэн болон Хорло, Шожоевтоной басагад Янжай, Долгор болон Ханда бүхы наһаараа мал ажалтай нүүгээеө һэн. Эрдэм ухаанайшье, соёл болбосоролойшье талаар марга-махайтанайхид хүнэй хойно ябаагүй. Энэ аймагай үри һадаһан байһан, Буряадай арадай дуушан, РСФСР-эй габьяата артист Ц. Л. Хсберковые бүхы республика мэдэхэ. Энэл аймагей хубүүн, хэлэ. бэшэгэй эрдэмэй кандидат С. Ж. Болданоо Буряадай багшанарай институдай кафедрые даагшаар ажаллана.

Баһал Айшха Мэргэнһээ тараһан мүнхэтэн гэжэ аймаг бии. Энэ аймагай зон гол түлөб ажалша зоноороо суутай юм. Жэшээлхэдэ, Дарбэлаевтанай хэнининьшье нэгэ удэрэй туршадэ хажуураар гектар үбһэ сабшадаг һэн. Малинановтан болон Бодеевтэн баһал бүхэриг бүдүүн ажалша хүнүүд гээшэ. Колхозой анхан тогтохоһоо эхилээд, мүнхэтэнэй хубүүд Сэдэп, Жамбал, Жалсарай Дарбалаевууд. С. С. Малэнханов, С. Ж. Бодеев, Б. Д. болон Н. Д. Бодеевтэн эдэбхитэй ажаллажа ябаһан юм. 1973 ондо Таһархайн МТФ-гэй суута һаалишан Д. Д. Дарбэлаева үнеэн бүриһее эгээн түрүүн 3000 килограмм һу һаагаа бэлэй. Тэрэ «Хүндэлэлэй тэмдэг» орденоор шагнагданхай.

Таһархайнхидай эдэ бүхы уг үндэһые аймаг аймгаараа суглуулжа бэшэһэн нютагай үбгэн А.Д. А. Гунсенов өөрөө һалбаантанай аймаһаа гараһан хүмби гээд дэбтэр соогоо бэшэнэ. Энэ аймагайхид соо колхозой тогтохоһоо хойшо үнэн сэхээр ажаллажа ябаһан П. С. Ханхаев, Д. А. Хусаев, Б. Д. Парнухаев болон бусад болоно. Эдэнэр түрүүшын коммунаануудые байгуулалсаһан, харин һалбаантанай эхэнэрнүүд Д. Х. Хусаева, Д. У. Тулаева, Д. И. Будаева болон бусад бүхы наһан соогоо колхозой эсэшэ сусашагүй малшад ябаһан юм. Мүнөө эдэнэй олонхинь үгы даа. Дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүдтэ комсомол хубүүн С. Л. Амгланов полкын туг дээрэ үргэжэ, сэрэгшэдэй эгээн урда түрүүлэн ябадаг байгаа. Тэрэ дайнһаа бусаагүй юм. Эрэлхэг зоригто фронтовик Б-С. С. Тулаев дайшалхы хэдэн орден, медальнуудые үбсүүндээ яларуулан ябагша һэн.

Үндэһэ изагуураа мэдэхэ, шудэлха, залуушуулда дамжуулха талаар һүүлэй үедэ ехэ ороллолго гаргажа захалһаниинь тон һайшаалтай. Хүмүүжүүлхы удха шанарынь сэгнэшэгүй ехэ. Үнгэргэшэ зун Таһархайда үнгэргэдэһэн зуней найртал адли хэмжээ ябуулганууд энэ талаар илангаяа туһатай, залуушуулда хадуусатай байна бшуу.

В. ЖАМБАЛОВ.

ТҮХЭРЕЭН ЖЭЛ СОО...

Хяагтын районой Баян-Булаг нютагай худөөгэй клубай директорээр 1967 онһоо хойшо Д. Ц. Банеева худэлдэг юм. Тиимэһээ ажалай дүй дүршэлөөр баян боложо, дааһан хэрэгээ эрхимээр ябуулдаг байһаниинь гайхалгүй. Улад зонтой үгээ ойлголсожо ядадаггүй, дуу, хатарта эдэбхижүүлхэдээ шадамар бэрхэ юм. Хорёод жэлэй урда Дарима Цыреновнагай эдэбхи үүсхэлээр эмхидхэгдэһэн дуушад болон хатаршадай коллектив мүнөө болотороо нютагаархидаа баясуулһаар юм. Гансашье нютагаархидаа бэшэ. Гадна районойнгоо олохон нютагуудаар жэл бүхэндэ хэдэн концерт харуулжа байдаг. Энээнэйнгээ хажуугаар хэр үгһаа хойшо хаяа хадхан һууһан аха дүү монголшуудтаа үсөөн бэшэ айлшалдаг гээшэ. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ үбэл «Улаан-Хаан», госхозой ахалшадтай, тэдэнэй гэр бүлынхидтэй хани халуунаар золгожо, дулаанаар, һонирхолтойгоор үнгэрһэн уулзалгынгаа түгэсхэлдэ бүряад дуу, хатараа харуулһан байгаа. Тэрэшэлэн монгол нүхэд Баян-Булагта болоһон үнгэрэгшэ зунай үргэн ехэ дэлисэтэй найр наадаанда эртэзнһээ урялал абажа, баяр баясхалантайгаар бүухадаа, хүндэмүүшээр уттагдаа һэн.

Түхэреэн жэлэй туршада нютагай соёлой худэлмэрилэгшэдэй түхеэржэ үнгэргэдэг ажал хэрэгүүдые ами аминарнь дурдан тоолохо болоо һаа олон байха. Тиимэһээ зарим нэгыень лэ дурдая.

Шэнэ жэлэй һайндэр клубта, һургуулида хүхюутэй гоёор үнгэргэгдэнэн байгаа. Гэртэхидынь үхибүүдтээ янза бүрин костюмуудые һайхаадар оёжо үмлэхүүлһэниинь, тэдэнь шогтой баяртайгаар мүнхэ ногоон хасуурияа тойрожо, дуунашагүй олон дүүнуудаа хангюурдаа һэн. Ехэшүүлэй ёлкые дутамаггүй гоёор, һонирхолтойгоор нютагай соёлой худэлмэрилэгшэд Дарима Цыреновнагай хүтэлбэри доро эмхидхэжэ үнгэргөө.

Һайндэрэйнгөө хүндэлэлдэ нютагай эжынэр клубтаа уригдажа, эдээ хоолоор элбэг столой саана һуугаа һэн. Тэрэ үедэ сценэ дээрэ хубүүд, басагад хүндэтэ эжынэртээ зорюулжа, үянгата бүряад дүүнуудаа олоор эдэлүүлһэн байна.

Нютагай һайндэр гээд жэл бүри үнгэргэгдэдэг байна. Энэ жэлэй апрель һарада тиимэ һайндэр болоо һэн. Һайндэрэй нээлгэн дээрэ Улаан туг ута ургада намилэуулагдаа. Тиигээд үйлсэ үйлсөөрөө хубаржа, мүрысөө үнгэргөө. Нэн түрүүн үйлсэ бүхэнэй газаа түхэл байдалые сасуулжа үзэбэ. Удаань уран гартан элирүүлэгдэбэ. Нооһон оймһон, бээлэй, бүд, арһан хубсаһа хүнөр, модон стул, стол гэхэ мэтэн элдэб янзын бүтээлнүүд дэлгээгдэг. Нютаг нугынгаа эгээл хүндэтэй зондо—үндэр наһатайшуулда онсо анхарал, хайра хэшэг саг үргэлжэ үзүүлжэ байдаг ёһоороо тэдээндэ гарай бэлэгүүдые барюулжа, ута наһандань элүүр энхые, зол жаргал хүсэжэ, дуу, хатараа гүйсэдхөө һэн. Аха эаха зоной зүгһөө арбан үхибүүдэй эсэгэ, олон тоото аша, зээнэрэй үбгэн аба Гомбожаб Будажапович Очиров нютагаархидаа һайндэрөөр амаршалба. Тиихэдэ нютагай эгээл үндэр наһатан—аяар 102-той болоһон Очирсу Бадмаевна Бадмаева залуугайнгаа дүүнүүдые зохидоноор дуулажа үгэбэ.

Тракторай жүдхэдэг хоёр тэргэ ниилүүлэгдэжэ, уран һайханай коллективэй гэшүүд тэрэн дээрэ һуубарилдан гараад, дуугаа дуулаба, хатараа харуулба. Энэ саг зуурын онһото ендэрые «Түрүүшын комсомолшууд», «Нютагай ажалша бэрхэ хүнүүд», «Колхозой түрүүшын түрүүлэгшэ», «Манай үйлсэ» гэхэ мэтын зураглаалда планшедууд шэмэглэн гоёоно. Эдэбхитэй артистнуудые нэрлэбэл, механизаторнууд Цыден Баяев, Владимир Доржиев, Виктор Юмтаров, Һаалишан Агустина Банзарова, ветврач Любовь Очирова, багшачар Валентина Цыбикова, Цырма Батомункуева, Фёдор Манжихаиов, пенсионернүүд Бимбасу Цыреновна Дамбаева, Цымжит Бадмаевна Тубденова, Очирсу Цыденовна Цыденова гэгшэд болоно.

Спортын элдэб зүйлнүүдээр хаба шадалсаа туршалгын халуун мүрысөөнүүд һайндэрые түгэсхэһэн юм.

Иланһан үйлсын түлөөлэгшэдтэ эрье хонин, спортивна хубсаһан бэлэг барюулагдаа.

Дарима Цыреновна намарай намжахан эдэ үдэрнүүдтэ сүлөөгүй ажаллаһаар. Худэриин совхозой таряалангай газарнууд дээгүүр, полевой станнуудта Дарима Цыреновнагай хүтэлбэрилдэг дуушад, хатаршад концертнүүдээ таряа хадагшадта харуулжа байнхай.

Зурагууд дээрэ: 1. Үндэр наһатай Б. Дамбаева Ц. Тубденова хоёр дуулана. Лимбэ дээрэ үхэршэн Д-Н. Чагдуров наадана. 2. Буряед хатар һайхан даа.

Д. ДАМБАЕВ.

ХЮРУУ, САҺАН... СЭЛМЭГ ҮДЭРНҮҮД

Сентябриин 11-нэй үдэр манай республикада хүйтэн уларилтай агаар ерэжэ, хаа хаанагүй хура бороон, хада уулануудта нойтон саһан ороһон байба. Тиихэдэ секундын 10—14 метр хүсэтэйгөөр һалхилһан байха юм. Энээнэй удаадахи үдэрнүүдтэ Арктика талаһа мүн лэ хүйтэн агаар ерэжэ, хүйтэнэй амисхаал гэнтэ оробо. Жэшээнь, сентябриин 13 да үдэртөө 5—10 градус дулаан үзэгдэнэн. Һүниндөө республикын районуудта хюруу укажа, ургамалнуудые хүндэхөөгөө. Тиигэжэ хойто нютагуудта Һүниндөө 3—8. Орлигто 13 градус хүйтэн боложо, тэндэхи газар нютагуудта ороһон саһан таза дайдые сагаан хүнжэлөөр хушаһан байха юм.

Хүйтэн уларилтай агаарай ерэхэдэ, һүниндөө хүйтэн, үглөөгүүрнь манан бууба, һаяын үдэрнүүдтэ сэлмэжэ, үдэртөө дулаархаар хүпөөгдэнэ. Сентябриин 18-да үдэртөө 15—18 градус дулаан байба.

Баруун-Сибириин газар нютагуудһаа хүйтэн, һалхитай агаар манай республикын газар дайда руу ерэхэнь гэнэн мэдээсэл үсөгэлдэр абтаба. Тиигэжэ сентябриин 19-нөө сагай уларил дахинаа муудажа, хура бороон, хада уулануудта нойтон саһан орохоор багсаагдана. Туулган хара үүлэтэй үдэрнүүд 2—3 хоногой туршада үзэгдөөд, саашадаа сэлмэхэ эрэгтэй.

Ц. ЖАЛСАНОВА,
Улаан-Удын гидрометобсерваторийн ахалагша инженер.

ФУТБОЛОЙ ҺОНИН

«СЭЛЭНГЭ» — «ИРТЫШ» 1:1

«Сэлэнгэ» — Арсалан Жамьяндэбаев, Игорь Черных, Виктор Машковцев, Владимир Чумаков, Сергей Кокорин, Алексей Карпов, Олег Соболев, (Андрей Неровный), Юрий Гришин, (Вячеслав Марач), Валерий Истомин, Александр Алферов;

«Иртыш» — Евгений Кисельников, Владимир Арайс, Александр Корюкоа, Сергей Кошурников, Владимир Эберлард, Сергей Захаров, Сергей Осипов, Юрий Гетиков (Марат Мурашов), Сергей Маляка (Сергей Пыжов), Александр Дереповский, Александр Черкасов (Владимир Березнов);

Судьянар — республикын категориин судья Вячеслав Матушевский (Эрхүү), тэрэнэй туһалагшад — республикын категориин судьянууд — Аркадий Синтоцкий (Эрхүү), Александр Тимченко (Ангарск).

«Иртышэй» футболистнууд үнгэргэгдөөд ябаһан 28 уулзалгадаа 38 очкотой, мүрысөөнэй таблицада гурбадахи һуури эзэлжэ ябана. Тиихэдээ эдэнэр ворота руугаа орэйдоол 17 бүмбэгэ алдаһан байба. Энэнь зонын бусад команданнуудай дундаһаа эрхим дүн боложо үгэхынгөө хажуугаар, һайнаар наадалаг вратарь Евгений Кисельниковэй амжалта болон эрхим хамгаалагшадтай байһыень нэн түрүүлэн гэршэлжэ үгэнэ.

Айлшадай футболистнуудай дундаһаа 6, 8-дахи номертой Юрий Гетиков Сергей Зуев хоёр хүрдэн солбоноор наадаһадаа, талмайн алишье захада бии болоноой. Бүмбэгэ абаад лэ ураншаа гаража, «Сэлэнгын» хамгаалагшадта амар заада үзүүлэгүй. Юундэ абэһаар эдэнэрые дурдаха болоноби гэхэдэ, эдэнэрэйл туһаламжаар түрүүшын бүмбэгэ «Сэлэнгын» ворота руу сохигдоо ха юм. Энэ бүмбэгэ айлшадай эрхим добтологшодой нэгэн Александр Дереповский сохижо оруулһан байгаа.

Уулзалгын түрүүшын хагадай дүүрэтэр «Сэлэнгын» футболистнууд добтолго хамгаалга хэхэдээ яһала һайнаар наадашье һаа, харюугай бүмбэгэ оруулжа үрдингүй, амаралтада гарана.

Хоёрдохи хагадта баһал шанга добтолготой наадан болоожо, стадиондо суглараншадые баясуулна. Эндэ Эрхүүһээ ерэһэн судья Вячеслав Магушеаский хэдэн удаа алдуу гаргажа, наадаһай ябаса буруу тэрэшэнь шэглүүлнэ. Тиигээшье һаань, эдэ бүгэдые балай тоохоёо болиһон футболистнууд шадаал һаа, алдуу гаргагүй наадахаяал оролдоно. Тиигээшье һаа... «Сэлэнгын» хамгаалагша Игорь Черныхэй бүмбэгэ абаад, сэхэ воротада дутэлжэ ябаха үедэ айлшадай нэгэ хамгаалагшань тэрэниие унагаажа, ворота руугаа ялын бүмбэгэ сохиулба даа. Энээниие Сергей Кокорин эршэтэйхэнээр сохижо, тэнсэхэ арга олгобо.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЮҺЭДЭХЕЭ ЧЕМПИОНУУД БОЛОБО

Клубэй командануудай дундаа футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө 39-дахи мүрысөөнэй дүүрэхэнэ нэгэ наадаһай урда тээ ЛВРЗ-гэй спортклубай команда түрүү һуури эзэлжэ, Буряадай АССР-эй чемпионой нэрэ эзэргэдэ юһэдэхеэ хүртэбэ.

Локомотив-вагон зэһэбарилгын болон авиационно заводуудай спортын клубуудай командануудай хоорондо үнгэргэдэһэн гол уулзалгын Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ дүүрэхэдэнь, энэ элирүүн байгаа.

Энэ һонирхолтой уулзалгын нэгэдэхи тайм футболдо дуратайшуулые ехэзэр һонирхуулба. Энэ таймда «Забайкалец» добтологшо Владимир Грязнов бүмбэгэ сохижо, командаяа урагшань гаргаба. Хоёрдохи таймда ЛВРЗ-гэй футболистнууд эршэмтэйгээр наадажа, Валерий Ведерников, Петр Быстров гэгшэд хоёр бүмбэгэ сохижо, командедаа илалта олгоһон байха юм. Тиин ЛВРЗ-гэй футболистнууд 2:1 тоотойгоор илажа, хоёр жэлэй забһарлалай һүүлээр чемпионой нэрэ эзэргэдэ хүртөө. Хоёр гаран жэл соо энэ командые нүрэн һоригоо байһан Юрий Константинович Поздоровкин тэрэнэй амжалтада ехэ табьяатай юм.

Шэнгай һуурида гарахын түлөө гүрбан команда тусхайлбал, «Забайкалец», Хойто-Байгалай болон Улаан-Удын түмэр замшад гол түлөб тэмцэжэ байна.

Б. МИРОМАНОВ.

МВД-һээ МЭДЭЭСЭНЭ:

Байгша оной сентябриин 4-һээ 11 болотор республикадотор 154 аюул боложо, 4 хүн алуулаа, 17 хүн бэедээ гар хүрөө, хэдэн эхэнэрые хүсөөр эдлээ, 5 ушарта тоноо, гурэнэй, ниитын, хубиин зөөри хулгайлһан 77 ушер элирүүлэгдээ. Тиихэдэ автотранспорт хулгайлһан 16, наркотическа бодосуудые хэрэглэхэ һэдэлгэ гаргаһан 10 хүн милицийн хүдэлмэрилэгшэдтэ бариг дажа, хуулиин хэрюусэлгада хабаадуулагдаба.

Баргажанай район ошоһон харгын 99 дэхи километр шэдэр хоёр мэшээг соо хэгдэһэн хүнэй һэе олдоһон байгаа. Мүрдэлгэ, бэдэрэлгэ хэжэ, ЛВРЗ-гэй худэлмэришэнэй һэе гэжэ таниг даа. Хүнэй бэедэ хоро хүргэнэн алууршан элирүүлэгдэжэ, тушаагдаа.

Мүн энэ үдэр үглөөнэй 5 часта Хяагта хотын Крупскаягай нэрэмжэтэ үйлсэдэхи байрада Хяагтын автотранспортна предприятиин кочегарай үхэһэн бэе олдоһон байгаа. Наһа барагшын байрада «Дружба» кооперативай хоёр хүдэлмэришэд удэшэ орой ерэһэн юм ха. Һоттуу эдэнэр наншалдаһан, тэрэнээ ехэзэр сохиһон байба. Мүнөө эдэ хоёр баригдажа, хуулиин хэрюусэлгада хабаадуулагдаба.

Загарайн Онохой тосхондо, Сэлэнгын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой малай зуней байрануудта алуулһан хүнэй бэенүүд олдоо. Хуулида харша ябадал хэһэн хулигаанууд баригдаа.

Долоон хоногой туршада республика дотор хэргын-транспортна 36 аюул болоо. Эндэ 5 хүн, тэрэ тоодо нэгэ үхибүүн наһа барагаан, 37 хүн гэмтэһэн байна юм.

Мүн энэ энэ уе соо табан түймэр боложо, 9,5 мянган тухэриг гэрэ хэгдээ. Долоон хоногой туршада Улаан-Удэ хотодо һоттуу ябаһан 600-һаа дэшэ ажалшад элирүүлэгдэжэ, элүүржүүлгын газарнуудта оруулагдаһан, хулигаан аашаа гаргаһан 83, гэр бүлэдээ шуурга тогтаһан, хэрүүл үүдхэнэн 44 хүн баригдажа, бүхы хэрэгүүдынь зөргаагаай комиссиин түлөөлэгшэдтэ дамжуулагдаба.

Буряадай АССР-эй МВД-гэй пресс-булэг.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30 — «120 минута». 9.35 — Мультфильмнууд. 10.05 — «Спрут—3». 6—7-дохи серинууд. 11.55 — СССР-эй арадай артист А. Дмитриевэй концерт. 22.45—«Вокруг света—альманах. 13.45 —Арадай уран бэлигэй «һолонго» гэжэ телевизионно программануудай улаасхоорондын VIII фестиваль. Малиин арадай аялга дуунууд (14.20 хүрэтэр). 16.35 — «Ленинградские акварели»— фильм-концерт. 17.05— Баримтата фильмүүд. 17.45 —Мультфильмнүүд. 18.00 — Экономико ба бидэ. 18.45 —Үхибүүдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 19.45 — Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ. 20.00—«Телеэко» журнал. 20.30 — Хүн ба хуулиг. 22.00 — Время. 22.35 — «Спрут—3». 7-дохи сери. 23.30 — Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ. 23.45 — Румыниин радио ба телеэдениин симфоническа оркестрэй концерт (00.30 хүрэтэр).

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — 12.15 — Геометрическэ ой ухаанда орошогүй зүйлнүүд. 9.35, 10.35— Мэдээсэлэй ба тоолон тодорхойлолгын техникын үндэһэ һуури. 10.05, 11.05 —Немец хэлэн 1—2-дохи жэлээ һуралсажа байгшадта. 11.35, 12.40 — Биологи. 10-дахи класс. 12.05 — Шэнэ һонин. 13.10 —Хүндэ атлетикэ. Дэлхэйн чемпионат. Грециһээ дамжуулагдаха. 13.55 — 18.35 — Зөбһөрлөлгө. УЛААН-УДЭ. 18.35 — «Уялга» гэһэн программа. Энэрхы сэдьхэлэй ба эрүүл энхын совет фондын бүряадай отделениин ажал ябуулга тухай. 19.05 — Байгал. 19.25 — Ажахыгаа шэнэ ёһоор эрхилхэ. Республика дотор бүрин хүсэд ажахын тоосоое, ёһэдөө ёһэдыгөө мүнгөөр хангалгые нэбтэрүүлхэ. 20.05— Микрофон табигдаа. Соносхолнууд. МОС